

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Bakalářská práce

ŠKOLNÍ ŠIKANA VE VZPOMÍNKÁCH OBĚTÍ

Vybrané aspekty problematiky školní šikany

Vedoucí práce: PsLic. Jan Vyhnálek

Autor práce: Zuzana Vorudová

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: 3. ročník

2015

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

27. 3. 2015

.....
Zuzana Vorudová

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PsLic. Janu Vyhnálkovi za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce a mé rodině za podporu a pomoc v průběhu celého studia. Velký dík patří ovšem respondentům, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout.

Obsah

Úvod	6
1 Školní šikana.....	8
1.1 Definice školní šikany	8
1.2 Šikana nebo škádlení?	10
1.3 Formy (typy) šikany	11
1.4 Trojrozměrný pohled na šikanování.....	12
1.5 Vývojová stadia šikanování	14
2 Protagonisté šikany	18
2.1 Oběť	18
2.2 Agresor	21
2.3 Třídní publikum.....	23
2.4 Zastánce oběti.....	24
2.5 Pedagog	24
2.6 Rodiče agresorů a obětí	25
3 Následky šikany.....	27
3.1 Dopady pro oběť	27
3.2 Dopady pro agresora	30
3.3 Dopady pro ostatní členy skupiny	31
4 Rozpoznání, vyšetřování a náprava šikany	32
4.1 Zjištění šikany	32
4.2 Rady pro rodiče oběti	33
4.3 Vyšetřování šikany	34
4.4 Náprava dvěma metodami.....	36
4.5 Nástin prevence šikany.....	39
5 O výzkumu.....	41
5.1 Cíle výzkumu	41

5.2	Metodika výzkumu.....	41
5.2.1	Metoda sběru dat.....	42
5.2.2	Způsob zpracování dat	43
5.2.3	Etická dimenze výzkumu.....	44
5.2.4	Výzkumný vzorek.....	44
5.3	Popis jednotlivých případů.....	45
5.3.1	Případ č. 1	46
5.3.2	Případ č. 2	47
5.3.3	Případ č. 3	49
5.3.4	Případ č. 4	53
5.3.5	Případ č. 5	56
5.4	Analýza a interpretace získaných dat	59
5.4.1	Shrnutí závěrů z první výzkumné otázky	59
5.4.2	Vnímané následky šikany	62
5.5	Diskuze.....	70
	Závěr	76
	Seznam použitých zdrojů	78
	Seznam zkratk	80

Úvod

Bakalářská práce nese název „Školní šikana ve vzpomínkách obětí“ s podnázvem „Vybrané aspekty problematiky školní šikany“. Téma jsem si zvolila zejména z důvodu jeho stálé aktuálnosti. Šikana je nebezpečný a rizikový problém, který se vyskytuje téměř na každé škole a který díky moderním technologiím navíc stále rychleji roste a nabývá na síle. Společnost má tendenci ji přehlížet a bagatelizovat, školy často tvrdí, že v jejich zařízení tento problém není. Šikana však existuje a má velice vážné psychické i fyzické dopady na všechny aktéry, zejména na oběti. Domnívám se, že jako studentka pedagogického oboru a budoucí vychovatelka ve školní družině musím být s touto problematikou obeznámena ještě před nástupem do praxe. I to je další z důvodů pro výběr daného tématu.

Cílem bakalářské práce je jednak teoreticky zpracovat vybrané aspekty problematiky šikany mezi žáky ve školním prostředí a také zjistit, jaké zkušenosti se šikanou na základní škole měli vybraní, nyní již dospělí, respondenti. Soustředím se především na formy šikany, její prožívání, řešení jednotlivých případů a zpětný náhled na zkušenost šikany. Sekundárním cílem je pak popis a interpretace následků šikany vnímaných těmito jedinci.

K dosažení stanovených cílů je užito jednak zpracování informací z odborných, především literárních, pramenů zabývajících se danou problematikou a také kvalitativně zaměřených polostrukturovaných rozhovorů s pěti vybranými respondenty. Výzkum je pojat jako vícepřípadová studie a pro zpracování informací získaných během rozhovorů je využito otevřeného kódování. Shromážděná data vztahující se k následkům šikany jsou dále interpretována pomocí tzv. techniky vyložení karet.

Práce je rozdělena do pěti kapitol. První kapitola je zaměřena na vymezení šikany ve školním prostředí, kde uvádím definice pojmu z pohledu různých autorů, zmiňuji formy šikany, praktický trojrozměrný pohled na šikanování a jeho vývojová stadia. Druhá kapitola je věnována charakteristikám jednotlivých protagonistů šikany, jako jsou oběť, agresor, třídní publikum, pedagog a rodiče, a to jak šikanovaných, tak šikanujících. Třetí kapitola pojednává o následcích šikany pro oběť i pro agresora. Krátce zmiňuji také následky, kterými může šikana poznamenat ostatní členy kolektivu.

Čtvrtá kapitola popisuje zjištění šikany za pomoci varovných signálů jednak v domácím prostředí, ale i ve škole, dále strategii vyšetřování případů šikany a možné nápravy se zaměřením na tzv. první pomoc. Zmíněna je též prevence šikany vycházející ze sedmivrstevného schématu Koláře. Závěrečná pátá kapitola je věnována provedenému výzkumu. Uvádím zde jeho cíle, popis metodiky výzkumu a základní informace o respondentech. Dále představuji popis jednotlivých případů šikany, analýzu a interpretaci zjištěných dat. V analýze a interpretaci dat je obsaženo jednak shrnutí zkušeností vybraných obětí do kategorií, které vyvstaly z otevřeného kódování a které se dotýkají forem šikany, jejího prožívání obětí, řešení případu a zpětného náhledu na zkušenost, ale i deskripce a interpretace dat o následcích šikany. Kapitulu uzavírám diskuzí, kde se snažím výsledky vlastního výzkumu uvést do souvislosti se zjištěními a závěry autorů, ze kterých vycházím při zpracovávání teorie.

Při zpracovávání své bakalářské práce se opírám převážně o knižní díla autorů, kteří se zabývají danou problematikou. Jde především o publikace významného odborníka Michala Koláře *Nová cesta k léčbě šikany* a *Bolest šikanování*, o autora Pavla Říčana a jeho dílo *Agresivita a šikana mez dětmi*, opírám se i o knihu *Jak na šikanu* vydanou též autorem ve spolupráci s Pavlínou Janošovou a v neposlední řadě o dílo Zdeňka Martínka s názvem *Agresivita a šikana školní mládeže*. Dále zmiňuji Stanislava Bendla, jenž vydal knihu *Prevence a řešení šikany ve škole* a Kateřinu Vágnerovou et al., kteří v publikaci *Minimalizace šikany* podávají především rodičům informace o šikanování.

1 Školní šikana

Šikana patří mezi nejzávažnější sociálně patologické jevy, se kterými se můžeme ve škole setkat. Řadí se mezi agresivní poruchy chování. Původcem nebo oběťmi násilí jsou nejen žáci či studenti, ale i pedagogové a další zaměstnanci školy. Výskyt šikany se ovšem neomezuje pouze na školní prostředí. Jak zmiňuje významný odborník na šikanu, etoped a psychoterapeut Michal Kolář, šikanování nás může doprovázet v podstatě celý život. Nevyhne se rodinnému prostředí, pokračuje v zájmových útvarech, v zaměstnání, mezi partnery a končí týráním seniorů.¹ Setkáváme se s ním i na vojně nebo mezi vězni. Poměrně novým jevem, jehož výskyt je umocněn rozvojem informačních a komunikačních technologií, je kyberšikana. Pro šíření hanobícího materiálu o poškozovaném jedinci jsou zneužívány zejména mobilní telefony a internet.² Zajímavá je majetková šikana související s rozdíly mezi dětmi z chudších a bohatších rodin. Chudším se vysmívají za to, že se neoblékají do značkového oblečení a nemohou si dovolit nejnovější mobilní telefony.³

1.1 Definice školní šikany

Slovo samotné pochází z francouzského *chicane*, které značí „zlomyslné obtěžování, týrán, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů.“⁴ V naší zemi byl pojem šikana zaveden psychiatrem Petrem Příhodou, který před listopadem roku 1989 veřejně vypověděl o její existenci v armádě – nově příchozí „bažanti“ bývali často fyzicky a psychicky napadáni a týráni svými služebně staršími kolegy „mazáky“.⁵

Vzhledem k tématu práce dále uvádím definice, které jsou zaměřené pouze na školu a šikanu mezi žáky. Norský průkopník ve výzkumu šikany, profesor Dan Olweus, ji vymezuje následujícími slovy: „*Žák, resp. student, je šikanován čili viktimizován, když*

---

¹ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, s. 27.

² Srov. 22294/2013-1. Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních, čl. 1, odstavec 2.

³ Srov. KUBÁTOVÁ, D. *Primární prevence sociálně patologických jevů v pedagogické praxi: Učební text a workshop pro školní metodiky protidrogové prevence a prevence sociálně patologických jevů*. [Díl] 8. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2005, s. 6.

⁴ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 25.

⁵ Srov. ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010, s. 135.

je vystaven, opakovaně a po určitou dobu, negativním akcím ze strany jednoho nebo více žáků, resp. studentů.“⁶ Negativními akcemi má Olweus na mysli jednak slovní šikanu jako nadávky, posměch a vyhrožování, ale zároveň neopomíjí ani fyzické bití, kopání, štipání, strkání, dále i záměrné vyloučení jedince ze skupiny, vulgární gesta či odmítnutí vyhovět (prosbě atd.). Pozornost je potřeba věnovat formulaci „opakovaně a po určitou dobu“. Za šikanu je totiž označován i závažný případ týrání, ke kterému došlo jen jednou.⁷

Velmi obsáhlá je definice v Metodickém pokynu MŠMT k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních, kde je šikana charakterizována následovně: „Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků.“⁸ Metodický pokyn rovněž školní instituci a pedagogickým pracovníkům ukládá povinnost šikaně předcházet, její projevy bez prodlení řešit a oběti poskytnout nezbytnou první pomoc.

Pro osvětlení pojmu je vhodná i definice od Michala Koláře, který ji přibližuje takto: „Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně, týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“⁹ Avšak jedná se pouze o vnější popis šikanování zaměřený na hlavní nejnápadnější projevy.

Vymezení šikany převzaté od Koláře zároveň užívá etoped Zdeněk Martínek. Autor upozorňuje na fakt, že pedagogové se mohou zmýlit a za šikanu považovat i takové chování, které jí ve skutečnosti není. Kromě šikany rozlišuje i pojem teasing, který lze ilustrovat na příkladu nevinného popichování mezi dětmi, kdy chlapci provokují děvčata a tímto způsobem jim projevují svou náklonnost. Děvčata si sice u dospělých mohou stěžovat, že jim pokřikování a hvízdání chlapců vadí, avšak je patrné, že jim toto

---

⁶ OLWEUS, D., 1993 cit. podle ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 137.

⁷ Srov. OLWEUS, D., 1993 cit. podle ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 137–138.

⁸ 22294/2013-1. Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních, čl. 1, odstavec 1.

⁹ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. Praha: Portál, 2001, s. 27.

chování není nepříjemné. Nikomu není úmyslně ubližováno z pozice síly. Aby se jednalo o pravou šikanu, musí být splněny určité podmínky. Za prvé je patrná převaha agresora nad obětí. Takový nepoměr sil se týká nejen většího počtu tyranů šikanujících menší množství obětí, ale i fyzických a psychických sil. Fyzicky zdatnější bude s největší pravděpodobností trápit někoho slabšího a psychicky odolnější si bude dovolovat na labilnějšího jedince. Oběť také musí vnímat útok jako nepříjemný. Autor připouští, že šikana může být aktem dlouhodobým, ale i jednorázovým či krátkodobým a zároveň splňujícím výše zmiňované podmínky.¹⁰

Po shrnutí definic lze tedy dospět k názoru, že šikana je záměrné (úmyslné) ubližování někomu, kdo se nedokáže nebo neumí bránit, je zde patrný nepoměr sil mezi šikanujícím a šikanovaným. Má také určitou dobu trvání. Někteří autoři¹¹ zastávají názor, že za šikanu lze označit i jednorázové a krátkodobé jednání, ale obvykle je spojována s aktem, který je opakovaný nebo trvá delší časový úsek.

1.2 Šikana nebo škádlení?

V praxi bývá obtížné odlišit tenkou hranici mezi obyčejným pošťuchováním a škádlením mezi žáky a případy, kdy už se jedná o šikanu. Ovšem lze najít určité obecně vymezené rozdíly.

Zásadní rozdíl spočívá v tom, že škádlení je za účelem pobavení pro obě strany. Občas může být trochu nepříjemné, ale rozhodně není jednostranné. Oba aktéři si mohou své role vyměnit nebo z činnosti kdykoliv vystoupit. Pokud iniciátor škádlení vidí, že druhý člověk pošťuchování nebere jako legraci, omluví se a zanechá svého počínání. U šikany je tomu naopak, agresor chce oběť ranit, ponížit, své chování opakuje a má z něj radost. Kolář upozorňuje, že „*při hledání pravdy, zda se jedná o šikanování či škádlení, je užitečné posoudit podezřelé chování podle záměru, motivu, postoje, citlivosti, zranitelnosti, hranic, práv a svobody, důstojnosti, emočního stavu a dopadu.*“¹²

---

¹⁰ Srov. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009, s. 109–112.

¹¹ Srov. LOVASOVÁ, L. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006; MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, 2009.

¹² KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 64.

1.3 Formy (typy) šikany

Spektrum jevů, které lze zařadit pod formy školní šikany, je dosti široké. Aby byl boj s patologickým jevem účinný, je dobré vědět nejen to, koho se týká (kdo je agresorem, kdo obětí), ale také jaké podoby nabývá.

Kyriacou rozeznává fyzické (bití, kopání), slovní (nadávání, posměšky) a nepřímé (vyloučení z kolektivu) formy šikanujících útoků.¹³

Říčan a Janošová uvádí, že se šikana obvykle rozděluje na přímou a nepřímou. Do přímé lze zařadit násilí způsobující fyzickou bolest, zahanbující tělesnou manipulaci, krádeže a ničení osobního majetku oběti a zotročování. Zároveň sem patří i slovní agrese – nadávky, posměch atd. Nepřímá šikana tkví především v sociální izolaci oběti. Dítě se může snažit zavděčit se ostatním, jen aby do kolektivu zapadlo. Tím se naopak ještě více zesměšňuje a snižuje tak své postavení ve skupině.¹⁴ Nepřímá šikana znamená také skrytou manipulaci, jejímž cílem je prostřednictvím sociálních vztahů „zranit nebo vyčlenit šikanovaného jedince z kolektivu (např. pomluvou).“¹⁵ Přímá a nepřímá šikana se mezi sebou mohou i kombinovat. Zároveň se lze setkat se šikanou, která má rasistický či sexuální podtext.¹⁶

Existují však i jiná kritéria členění, než jsou formy útoku, jak tomu bylo u předešlých autorů. Například Bendl uvádí dělení dle viditelnosti, kdy rozlišuje šikanování zjevné a skryté a dle míry nutné aktivity oběti (pasivně snášené degradující jednání od okolí nebo donucení k takové aktivitě). Upozorňuje také na ekonomickou šikanu, která je krátce zmíněna v úvodu do kapitoly.¹⁷

Naproti tomu Kolář člení základní formy šikany do několika kategorií dle typu agrese a prostředku týrání (fyzická, psychická, smířená, kyberšikana), dle věku aktérů a typu školy (šikana mezi žáky základních škol, vysokých škol apod.), šikana mezi chlapci a dívkami (hledisko pohlaví) nebo šikana u jedinců se speciálními vzdělávacími

---

¹³ Srov. KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005, s. 26.

¹⁴ Srov. ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 21–22.

¹⁵ Srov. SANDOVAL, A. et al. Šikana v dětství jako predisponující faktor pro psychické problémy v dospělosti. *Česká a slovenská psychiatrie*, 2014, roč. 110, č. 6, s. 317.

¹⁶ Srov. ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 21–22.

¹⁷ Srov. BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV Institut sociálních vztahů, 2003, s. 27.

potřebami (neslyšící, nevidomí). Posledním hlediskem je šikana ve školách s různým způsobem vedení (demokratické či naopak přísně autoritativní).¹⁸

Díky bezkontaktní realitě moderní společnosti klasické způsoby šikany „tváří v tvář“ ustupují do pozadí a o slovo se hlásí fenomén šikany odehrávající se v kyberprostoru. Lze ji přiblížit jako takové chování, kdy se záměrně a opakovaně zneužívají informační a komunikační technologie pro obtěžování nebo ohrožování jedince či skupiny.¹⁹ Tento způsob násilí je tedy realizován převážně za pomoci mobilních telefonů a internetu. Virtuální realita nabízí útočnickovi řadu výhod. Nejen, že může zůstat v naprosté anonymitě, ale navíc má k dispozici celý „arsenál zbraní“ (SMS, e-mail, sociální sítě). Pro oběť v podstatě není úniku, neboť kyberšikana na rozdíl od té klasické není omezena místem a časem. Oběť hanobící materiál navíc slouží k pobavení širokého spektra publika.²⁰

Na nebezpečnost a stále rostoucí sílu fenoménu poukazuje i skutečnost, že zaujal pozornost české zákonodárné moci. V únoru 2014 byl schválen návrh Zákona o kybernetické bezpečnosti a v srpnu téhož roku ho podepsal prezident republiky. Zákon je účinný od 1. ledna 2015.

1.4 Trojrozměrný pohled na šikanování

Michal Kolář se problematikou školní šikany zabývá v podstatě celý život a díky své bohaté praxi a zkušenostem je řazen k jedněm z nejlepších českých odborníků na tomto poli. Šikanování posuzuje ze tří praktických pohledů, a to:

- **Šikanování jako nemocné chování**

První z hledisek, šikanování jako nemocné chování, je v praxi nejběžnější. Jedná se o nejvýraznější vnější projevy, které kromě porušení školních pravidel mohou naplnit skutkovou podstatu trestného činu. Pomocí tohoto pohledu lze zjistit, jaké způsoby

---

¹⁸ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 78.

¹⁹ Srov. PROCHÁZKA, R. et al. *Teorie a praxe poradenské psychologie*. Praha: Grada, 2014, s. 115.

²⁰ Srov. KAVALÍR, A. (ed.). *Kyberšikana a její prevence – příručka pro učitele* [online monografie]. Plzeň: Dragon press, 2009, s. 15–16. [cit. 2015-01-10]. Dostupné na WWW: http://http://www.varianty.cz/download/pdf/texts_160.pdf />.

agrese a manipulace násilník užívá. Aby Kolář přiblížil skutečnosti, které pod tyto dva pojmy spadají, uvádí jejich následující klasifikaci:

- Fyzická agrese a používání zbraní (oběť je násilníky věšena tak dlouho, dokud neztratí vědomí, je dušena polštářem a ručníkem, škrcena provazem, bodána, řezána atd.).
- Slovní agrese a zastrašování zbraněmi (agresoři oběti vyhrožují násilím, mučením až zabitím, oběť je zastrašována různými zbraněmi od pistolí až po plynové spreje, urážena a vystavena posměchu apod.).
- Krádeže, ničení a manipulace s věcmi (oběti je trháno a ničeno oblečení, je okradena o finanční prostředky, agresoři si přivlastňují její osobní majetek, plivou na svačinu).
- Násilné a manipulativní příkazy (oběť je násilně donucena pít limonádu, do které agresoři naplivali, jíst jídlo ze země, nesmí mluvit se svými přáteli, musí všude chodit jako poslední atd.).
- Zraňování izolací, oklikou a „uměleckými výtvary“ (postižený je ignorován spolužáky, pomlouván, jsou na něj sváděna různá provinění, kterých se nedopustil, agresoři o něm píší hanlivé básně, pohádky, tvoří urážlivé kresby).²¹

Šikana je často velmi dobře skrytá a neprobíhá před zraky pedagogů. Významnou roli hrají varovné signály, které není radno podceňovat. Důležité je umět rozpoznat šikanu od ostatních typů agrese.²² O znacích šikany je krátce pohovořeno v podkapitole 1.1.

▪ Šikanování jako závislost

Tento pohled poukazuje na vzájemný vztah mezi agresorem a jeho obětí. Ačkoliv je nerovnoprávný, obě strany se vzájemně potřebují, jsou na sobě závislé a chování jedné posiluje chování druhé. Závislost může ovšem být i jednostranná, a to jak ze směru týraného, tak od jeho trýznitele. Většina školních kolektivů bývá rozdělena na skupinu silných a slabých. Ti slabí se natolik bojí, že téměř ihned ukáží své nedostatky, silní jsou naopak schopni vyzdvihnout své přednosti a skrýt vlastní strach tím, že ho vyvolají

---

²¹ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 32–35.

²² Srov. Tamtéž, s. 36.

v ostatních. Pokud šikana dospěje do vyšších stadií, „pouhé“ experimentování se strachem se změní v závislostní vazbu. Agresor při mučení prožívá slast, kterou mu přináší pocit moci a dominance nad týranou osobou. Oběť se z počátku snaží silnějším vyhovět a sama se situuje do role slabého. Pokud hrubost násilníků graduje, začíná trpět pocity bezmoci a viny. V extrémních případech dochází ke ztotožnění se s agresorem, které může přerůst až v náklonnost či „lásku“.²³

- **Šikanování jako porucha vztahů ve skupině**

Šikana se vždy dotýká celého třídního kolektivu a neovlivňuje jen vztah šikanující a šikanovaný. V tomto smyslu je tedy závažnou a zhoubnou skupinovou nemocí, která má vlastní vnitřní dynamiku a postupný vývoj. Kolář považuje za nutné, aby bylo rozlišováno celkem pět vývojových stadií onemocnění. Každé z nich se vyznačuje určitými charakteristickými rysy a vyžaduje rozdílný způsob zásahu a léčby.²⁴

1.5 Vývojová stadia šikanování

Následující podkapitola je věnována popisu jednotlivých stupňů vývoje šikany, jejichž znalost umožňuje zvolit správné kroky k vyšetřování a následnému léčení.

- **První stadium: Zrod šikanování – ostrakismus**

Ke vzniku šikany není zapotřebí nikterak výjimečných podmínek. Může se objevit v kterémkoli kolektivu, dokonce i v tom s dobrou disciplínou, a agresory se mohou stát normální, mnohdy pedagogy oblíbené děti. Nejmírnější stadium je charakteristické zejména izolací okrajového člena skupiny. Není příliš oblíbený, je odmítán a spolužáci s ním nechtějí komunikovat. Bývá počastován nelichotivou přezdívkou, je zesměšňován a pomlouván. Kolektiv se baví nejrůznějšími vtípkami na jeho účet. Takové chování v sobě nese zárodek dalšího negativního vývoje.²⁵

---

²³ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 37–39.

²⁴ Srov. Tamtéž, s. 45.

²⁵ Srov. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*, s. 36.

Dle Martínka existují tři znaky, které mohou napovědět o tom, že je daný jedinec ostrakizován. Prvním z nich může být náhlé zhoršení prospěchu, například jedničkář se v klasifikaci zhorší až o dva stupně. Ruku v ruce s tímto jevem jde zhoršení schopnosti soustředit se. Žák je myšlenkami jinde než ve vyučování, nedává při hodinách pozor. Posledním znakem je fakt, že oběť často dochází za nižšími ročníky a hledá tam nové přátele, které ve své třídě nemá. Ovšem může nastat i odlišná situace, kdy mladší a slabší týrá a vybíjí si na nich nahromaděnou zlost.²⁶

▪ **Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace**

V této fázi se ostrakizované osoby stávají hromosvodem napětí ve skupině. Jakmile dojde k zátěžové situaci, kterou může být konflikt s pedagogem či těžší písemné zkoušení, silnější se prostřednictvím izolovaných zbavují svých nepříjemných pocitů. Další příčinou, která podněcuje vznik druhého stadia, je situace, kdy se ve třídě sejde několik výrazně agresivnějších jedinců s asociálním chováním a je pro ně „přirozené“ užívat násilí pro uspokojení svých potřeb.²⁷

Vágnerová et al. zmiňují, že „*psychický nátlak z prvního vývojového stadia přerůstá do (zatím mírné) fyzické agrese.*“²⁸ Oběť zakouší bití, urážení, ničení majetku, různé manipulace ze strany agresorů, jimž musí prokazovat drobné služby (dávat kapesné, nosit svačiny atd.). Ve škole prožívá velký strach. Jako přirozený se tedy zdá útek od problémové situace, ať už v podobě záškoláctví, přes somatizaci, až po různé druhy sebepoškozování. Deprivace se odrazí na školním prospěchu a docházce, neboť oběti se nacházejí ve velmi špatném psychickém stavu.²⁹

To, zda šikana v kolektivu zapustí kořeny a případně pokročí do dalšího stadia, závisí na postojích členů k ní a také na pozitivních vztazích. Pro šikanování totiž není místo tam, kde panuje přátelství, pozitivní morálka a koheze.³⁰

---

²⁶ Srov. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, s. 118.

²⁷ Srov. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*, s. 36–37.

²⁸ VÁGNEROVÁ, K. et al. *Minimalizace šikany: Praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál, 2009, s. 81.

²⁹ Srov. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, s. 120.

³⁰ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 48.

▪ **Třetí stadium: Vytvoření jádra**

Pokud není šikanujícímu chování učiněna přítrž, v kolektivu se mnohdy utvoří jádro agresivních osob, které ne nahodile, ale systematicky šikanují z jejich pohledu nejvhodnější oběti. Šikana nabývá na organizovanosti. Role vedoucích a podřízených jsou ve třetím stadiu již zhruba nastíněny. Pokud se nezformuje silná pozitivně laděná podskupina, která bude mít alespoň rovnocenný vliv jako podskupina násilníků, jejich moc nad kolektivem narůstá a vytváří se tak vhodné předpoklady pro přijetí šikany jako normy celé skupiny. Silné pozitivní podskupiny jsou v praxi bohužel vzácné.³¹

Stav třídního kolektivu lze přirovnat k pomyslné pyramidě: Na samém vrcholku stojí agresori, pod nimi se nachází jejich pomocníci a přísluhovači, na ještě nižším stupínku jsou přihlížející nebo mlčící většina a samou základnu tvoří oběť či oběti.³²

Oběť se nachází v situaci, kdy je větší částí skupiny odmítána. Pokud se najde někdo, kdo s ní soucítí, nijak nezasahuje ze strachu, aby se neocítl na jejím místě. Většinou o přestávkách začne oběť vyhledávat přítomnost vyučujícího – cítí se u něj chráněna před útoky tyranů. S dospělým se ale neodvážívá navázat kontakt, aby nebyla obviněna ze žalování. Třetí stadium bývá poměrně těžko rozpoznatelné, neboť agresori dbají na to, aby jejich chování nevyšlo najevo. Odborně školený pedagog však může poměrně spolehlivě a zejména účinně pomoci.³³

▪ **Čtvrté stadium: Většina přijímá normy agresorů**

Předposlední stadium z pětibodové stupnice výstižně charakterizuje Bendl: „*Jestliže není ve skupině (třídě) silná férová podskupina, činnost jádra agresorů bez odporu pokračuje. Normy tyranů jsou přijaty (buď zevnitřně, nebo alespoň vnějšně přijaty) většinou kolektivu a stávají se nepsaným zákonem.*“³⁴

Tlak na přizpůsobení se skupině je stále silnější a málokterý člen mu dokáže odolat. Agresorům šikana přináší radost a potěšení do té míry, že se na ní stávají závislími. Šikanující chování je pro ně zábavou i vhodným prostředkem k zahnání nudy. Dá se

---

³¹ Srov. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*, s. 39.

³² Srov. VÁGNEROVÁ, K. et al. *Minimalizace šikany*, s. 81.

³³ Srov. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, s. 122–124.

³⁴ BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*, s. 31.

řící, že i oběť je v určitém rozsahu na šikanování závislá. Přijala podřízenou pozici, nebrání se útokům na svojí osobu a někdy se dokonce snaží tyranům zalíbit – vyrušuje při vyučování, předvádí se, poddajně plní jejich rozkazy a považuje je za své přátele.³⁵

Řešením případu, který dospěje až do čtvrtého stadia, by se měla zabývat Policie ČR. Jako důležitá se ukázala i spolupráce s odbory sociální péče a samozřejmě kooperace s etopedem. Žádoucí je též zainteresovanost soudu pro děti a mládež. Minimální trest pro agresory představuje jejich přidělení pod dohled pracovníka Probační a mediační služby a v případech těžšího rázu i umístění do diagnostického a výchovného ústavu pro děti a mládež. Oběti je třeba zajistit nejen bezprostřední ochranu před dalším ubližováním, ale také odbornou terapii.³⁶

▪ **Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana**

V posledním stadiu je šikanování jako norma přijato nebo uznáváno všemi jedinci v kolektivu, popřípadě valnou většinou. Třída se rozděluje na dvě skupiny – jedna si přivlastnila všechna práva (otrokáři) a druhá naopak nemá žádná (otroci). „Páni“ své „poddané“ využívají od stránky materiální (osobní věci, peníze), emocionální, znalostní až po fyzickou a ztrácí i poslední zábrany.³⁷ Násilí nabývá na brutalitě a v krajním případě končí těžkou újmou na zdraví či dokonce smrtí.

„Otroci se stávají čím dál tím závislejšími a ochotnějšími dělat cokoli. Neúnosnost vlastního utrpení řeší únikem do nemoci, záškoláctvím, pokusem o sebevraždu, eventuálně se zhroutí.“³⁸ Někdy šikana díky mimořádné brutalitě útoku sama vyjde najevo.

Páté stadium je natolik závažné, že jedinou možností je rozpuštění kolektivu. Agresor musí být za své činy tvrdě potrestán a zároveň se vyléčit ze závislosti na ubližování. Oběť si často nese dalekosáhlé následky a je zcela na místě, aby byla svěřena do dlouhodobé péče terapeutů.³⁹

---

³⁵ Srov. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, s. 125.

³⁶ Srov. Tamtéž, s. 128.

³⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, K. et al. *Minimalizace šikany*, s. 83.

³⁸ BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*, s. 32.

³⁹ Srov. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, s. 129.

2 Protagonisté šikany

V druhé kapitole se zabývám aktéry šikanování. Dvě základní kategorie představují agresori a oběti. Lze se ale setkat i s kategorií třetí – s lidmi v roli přihlížečích.⁴⁰

Naproti tomu Říčan a Janošová nazývají šikanu hrou o osmi zúčastněných: agresor a jeho přísluhovači, oběť, třídní publikum, spolužáci, kteří zaujmou roli zastánce oběti, pedagogové, rodiče, lokální komunita a v neposlední řadě celá společnost.⁴¹

Rozhodně nelze předem s jistotou určit, kdo zaujme roli agresora a kdo se stane obětí. Avšak z rodinné výchovy a chování některých jednotlivců lze vysledovat, ke které z pozic budou mít blíže.⁴²

2.1 Oběť

Šikanovaným se může stát téměř kdokoliv. Velice výstižně tuto skutečnost vyjádřil Kolář: „*Téměř každá skupina si najde nějakou oběť a kritéria tohoto „vyznamenání“ jsou velmi rozmanitá. Navíc někdy není důležité, jaká oběť vlastně je, její výběr je naprosto nahodilý.*“⁴³ Stačí jen, aby do semknutého kolektivu přišel nový žák nebo aby potenciální oběť projevila určitou přednost, jakou může být přemýšlivost, jemná povaha, vyzrálost či velmi dobrý vztah s některým z učitelů.⁴⁴

Existují však jisté znaky v jednání a chování možné oběti, které umí agresori efektivně využít ve svůj prospěch. Velmi častým motivem k útokům bývá fyzická odlišnost. Těžkopádnost, nešikovnost, obezita, tělesná slabost a další znevýhodnění jako viditelné fyzické postižení (rozštěp, různé tělesné vady) výrazně přispívají ke zvýšení rizika výskytu šikany. Fyzická odlišnost je zastoupena i v příslušnosti k jiné rase. Oběťmi se stávají také děti, které se od norem skupiny odlišují v sociální oblasti. Pocházejí například z rodiny s nízkým socioekonomickým postavením a nemohou si dovolit oblékat se do značkového oblečení a obuvi, nevlastní mobilní telefon atd.

---

⁴⁰ Srov. VÁGNEROVÁ, K. et al. *Minimalizace šikany*, s. 12.

⁴¹ Srov. ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 53.

⁴² Srov. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, s. 136.

⁴³ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997, s. 61.

⁴⁴ Srov. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 34–35.

Dalším podnětem k šikaně též často bývá psychická odlišnost v podobě markantně viditelné bázlivosti, plachosti, snadné propadání panice a přílišné sebekritice. Pod psychickou odlišností je možné zařadit i handicap v této oblasti (ADHD, specifické poruchy učení...). Vzhledem k tomu, že takové děti nebývají oblíbené, snadno zaujmají roli outsidera skupiny. Ve znevýhodněné pozici se ocitá i dítě vysoce inteligentní, které se chová jinak než zbytek kolektivu (místo her si o přestávkách čte, bravurně ovládá probíranou látku apod.), nebo naopak méně inteligentní – provokuje svou naivitou, závislostí a neohrabaností.⁴⁵

Na tom, zda se dítě stane obětí šikany, má nezanedbatelný podíl i výchovný styl praktikovaný v rodině. Rizikový je takový způsob výchovy, který v dítěti omezuje jeho schopnost vypořádat se s tlakem sociálního okolí.⁴⁶ Především hyperprotektivní matky, které potomkům věnují úzkostnou a přehnanou péči a ochranu, v nich prohlubují vzájemnou emocionální závislost a nesamostatnost. Tento princip funguje i opačně – také rodiče zanedbávající či dokonce týrající své dítě přispívají k jeho viktimizaci, neboť takový jedinec se od zbytku kolektivu odlišuje vzhledem a chováním a špatně do něj zapadá.⁴⁷

Martínek výše zmíněné informace doplňuje o poznatek, že do role šikanovaných se často dostávají učitelské děti. Především se tak děje ve chvíli, kdy rodič – učitel pracuje ve stejné škole, kterou oběť navštěvuje. Horší variantou je, když jí sám učí. Je tedy na místě doporučit, aby rodič – učitel neumísťoval své potomky do školy, kde působí a pokud přeci jen není zbytí, aby ho sám neučil.⁴⁸

Pro potřeby praxe byly vytvořeny různé typologie obětí. Kolář uvádí následující:

- *„Oběti „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem*
- *Oběti „silné“ a nahodilé*
- *Oběti „deviantní“ a nekonformní*
- *Šikanovaní žáci s životním scénářem oběti“⁴⁹*

---

⁴⁵ Srov. LOVASOVÁ, L. *Šikana*, s. 13–14.

⁴⁶ Srov. BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*, s. 47.

⁴⁷ Srov. LOVASOVÁ, L. *Šikana*, s. 14.

⁴⁸ Srov. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, s. 141.

⁴⁹ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 144.

Dále Kolář rozlišuje oběti, které jsou zcela osamocené, nemají ani jednoho přítele a oběti s alespoň jedním pozitivním vztahem.⁵⁰

Další typologii obětí představují autorky Parry a Carrington. Rozlišují více podskupin s těmito charakteristikami:

- Pasivní oběti: Jsou spíše uzavřenější, plaché a opatrné. Po fyzické stránce bývají slabší a těžko navazují přátelství, postrádají dostatek dovedností potřebných k úspěšnému odražení šikany.
- Provokující oběti: Jak již název napovídá, tyto jednotlivci podněcují v druhých negativní reakce popichováním a vysmíváním. Pokud jim okolí jejich chování oplatí, nejdou daleko pro výtku.
- Falešné oběti: Přemrštěně si stěžují na jiné. Jejich chování však obvykle směřuje k probuzení zájmu o vlastní osobu v ostatních.
- Účelové oběti: Aby byly populární, berou na sebe roli třídního baviče a účastní se páchaní nepravostí. Vyhnou se tak obtížím spojeným s přijetím kolektivem.⁵¹

Zvláštní případ představuje situace, kdy je šikanovaný i šikanující zastoupen v jedné osobě. Tito jedinci jsou jednak sami oběťmi, ale pokud se naskytne vhodná příležitost, přidávají se na stranu útočníků. Mohou mít problémy s kázní a školním prospěchem, aby nebudili nežádoucí pozornost a zavděčili se.⁵²

Rodiče oběti by si měli uvědomit, že není vhodné, aby se řešení šikany chopili sami návštěvou rodičů agresora, popř. konfrontací s ním samotným. Také by se měli vyvarovat obviňování dítěte z provokace a tím pádem spuštění šikany vlastní vinou. Naopak je důležité projevit pochopení, soucit a poskytnout potřebnou oporu v těchto těžkých chvílích.⁵³

---

⁵⁰ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 144.

⁵¹ Srov. PARRY, J.; CARRINGTON, G., 1997 cit. podle BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*, s. 42.

⁵² Srov. ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 63.

⁵³ Srov. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, s. 141.

2.2 Agresor

Agresorem se žák nestane náhle, vždy se jedná o dlouhodobější proces. Ačkoliv literatura rozlišuje několik typů, šikanující děti vykazují jisté společné osobnostní charakteristiky. Jednou z nich je snaha ničivě dominovat okolí. Základ takové orientace je možno vysledovat v mimořádné sebestřednosti, sobecké orientaci a v neschopnosti vcítit se do druhých. V ubližování a zesměšňování vrstevníků nacházejí zvláštní uspokojení a radost, jsou ovládáni touhou po manipulaci s druhými.⁵⁴ Typická je i jistá morální oploštělost, chybí pocity viny a lítosti nad spáchanými činy. Mohou to být jak velmi inteligentní osobnosti, tak naopak osoby primitivnější.⁵⁵

Po fyzické stránce se agresori obvykle vyznačují nadprůměrnou zdatností, bývají obratní a silní. Nemusí to však být pravidlem. Rozšířeným mýtem o agresorech je tvrzení, že šikanou zakrývají pocity méněcennosti, neštěstí a závist nad školními úspěchy spolužáků. Ano, jsou sice i tací, ale není jich mnoho. Šikanují i vysoce sebevědomí jednotlivci prostí těchto problémů.⁵⁶

Jak je vlastně možné, že z dítěte vyroste „dravec“? Odborníci se shodují, že u potenciálních agresorů může jít o záležitost temperamentu, především impulzivita, vznětlivost a také nízká senzibilita k možným následkům jednání. Pokud se dispozice podpoří nevhodným zacházením, kdy největší újmu patrně způsobuje citový chlad, nezáměr, lhostejnost až nepřátelství ze strany rodičů, tolerance k násilí a nejednou i jeho neskrývaná podpora a chvála, sklony k agresivnímu jednání, a tedy i k šikaně mají připravenou vhodnou „živnou půdu“.⁵⁷ Šikanující děti – agresori pocházejí z rodin s nedůsledným způsobem výchovy či naopak s přístupem přemírně přísným. Vztahy v takové rodině jsou na nízké citové úrovni a děti jednají agresivně vůči ostatním lidem, dospělé nevyjímaje.⁵⁸

---

⁵⁴ Srov. VACEK, P. Šikana, agresori, oběti a „bezradní“ učitelé. In *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém: Sborník příspěvků z konference, Praha 19. března 2009*. Brno: Tribun EU, 2009, s. 63.

⁵⁵ Srov. LOVASOVÁ, L. *Šikana*, s. 12.

⁵⁶ Srov. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 32.

⁵⁷ Srov. Tamtéž, s. 33–34.

⁵⁸ Srov. KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*, s. 29.

Agresory lze rozlišovat do třech typů:

- Typ obhroublý a primitivní, někdy také nazýván jako „hrubián“: Jedinec se silně narušeným vztahem k autoritám, který k šikanování užívá fyzického násilí a silové převahy. V rodině, ze které pochází, je obvykle přítomno násilnické chování k němu samému nebo mezi rodiči navzájem.
- Slušný, kultivovaný a pěstěný jedinec s úzkostnými sklony, tzv. „slušňák“: Vyhlédnutou oběť šikanuje promyšleně a cíleně, před autoritami se ovšem prezentuje jako milý a vzorný žák. Jeho rodina obvykle prosazuje přísnou a tvrdou výchovu prostou projevů lásky a náklonnosti. V některých případech mívá sklony ke krutosti se sexuálním kontextem.
- Výmluvný oblíbenec kolektivu, sebevědomý, dobrodružné povahy, „srandista“ či „bavič“: Šikanuje čistě pro zábavu. Často vyrůstá v rodině, která ho nevede k uznávání duchovních a mravních hodnot.⁵⁹

„Pro preventivní úkony je nejsnáze identifikovatelný hrubián a naopak nejobtížněji odhalitelný je slušňák.“⁶⁰ V praxi se ale vyskytují i agresori, kteří iniciují tzv. ekonomickou nebo také materiální šikanu. Jedná se o děti rozmazlované nadbytkem materiálních věcí. Vlastní nejmodernější mobilní telefony a počítače, oblékají se do značkového oblečení a bot. Z rodičovské strany však schází tolik potřebné souznění s potomkem a projevy vřelého citu. Vzhledem k tomu, že dítě dostane vše, co si zamane, nedokáže si ani ničeho cenit. Tato skutečnost se promítá nejen do materiální stránky, ale i do mezilidských vztahů.⁶¹

Rozdíly mezi agresory určuje také pohlaví. Chlapci si často oběť vybírají mezi příslušníky obou pohlaví, zatímco děvčata se šikanují spíše mezi sebou.⁶² Z hlediska forem šikany se chlapci uchylují zejména k fyzickému násilí, na rozdíl od dívek, které vykazují sklony především k rafinovanému psychickému poškozování (pomocí pomluv, vytěsňením z kolektivu a intrikování). Šikana založená na skrytém ničení přátelských vztahů oběti a sociální izolaci, se dá výtečně skrývat a špatně se dokazuje. Ovšem jsou

---

⁵⁹ Srov. KUBÁTOVÁ, D. *Primární prevence sociálně patologických jevů v pedagogické praxi*, s. 8.

⁶⁰ VACEK, P. Šikana, agresori, oběti a „bezradní“ učitelé. In *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém: Sborník příspěvků z konference, Praha 19. března 2009*. Brno: Tribun EU, 2009, s. 63.

⁶¹ Srov. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, s. 138.

⁶² Srov. BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*, s. 47.

i děvčata, která neváhají využít silovou převahu a poškozovaného otevřeně napadnout. Dalším aspektem dívčího šikanování je i fakt, že se mnohdy odehrává v rámci blízkých vztahů. Agresorka a oběť mohou být dokonce přítelkyně, ale v případě, že nastane neočekávaný problém, následuje msta v podobě šikany. Naproti tomu chlapečtí násilníci volí oběti, které nepatří do okruhu jejich známých. Agresoři ženského pohlaví vykazují i četnější a intenzivnější závislost na šikanované osobě.⁶³

Spolupráce školy a rodiny útočníků na nápravě nevhodného chování je nezbytně nutná. Pokud je rodina ochotná komunikovat, jak tomu však ne vždy bývá, rodiče by měli být požádáni, aby dítěti jasně vyjádřili nesouhlasný postoj vůči násilnému chování a umožnili mu za něj nést patřičné následky. Reálnější variantou jsou však případy nespolupracujících rodin, které dítě urputně brání a nechtějí si připustit, že by se malý násilník vůbec mohl dopustit takových činů. Zde sehrává důležitou roli rodinná psychoterapie. Pokud není domluva s rodičovskou stranou možná, není od věci zažádat o pomoc u Policie ČR či u odboru sociálních věcí, popřípadě kontaktovat odborníka zběhlého v tomto okruhu problémů.⁶⁴

2.3 Třídní publikum

Valná většina šikanování se odehrává před zraky publika – svědků, přihlížejících. Jsou neopomenutelnými aktéry tohoto sociálně patologického jevu, jak dokládá následující skutečnost: Pokud skupina vrstevníků vyjadřuje souhlas s násilím, které v kolektivu zakořenilo, nebo se do něj sama aktivně zapojuje, šikana stále více graduje. Pokud se však agresorovi postaví na odpor, což je spíše výjimečné, a jeho chování zavrhnou, šikana se naopak oslabí.⁶⁵ Pro přihlížející je opakované páchání zlých činů novou zkušeností, jsou svědky něčeho, co se obrací proti normám, ke kterým byli doposud vedeni. Šikana však zároveň skýtá zajímavou podívanou. Pokud probíhá po delší časový úsek a smísí-li se se strachem, destruktivně proměňuje mentalitu kolektivu. Stále více spolužáků se přidává na stranu agresora, mimo jiné kvůli zachování pocitu vlastního bezpečí. Počáteční vyděšenost a odpor jsou udupány otupělým či výmluvami

---

⁶³ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 80–82.

⁶⁴ Srov. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, s. 138–139.

⁶⁵ Srov. FIELDOVÁ, E. M. *Jak se bránit šikaně: Praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. Praha: Ikar, 2009, s. 35.

obelhaným svědomím a přijetím nově nastavených třídních pravidel.⁶⁶ Pro přihlížející je páchané zlo znakem, že násilné chování je něco normálního, neboť ani dospělí s tímto problémem nic nedělají.⁶⁷

2.4 Zastánce oběti

Jací jsou ti, kteří se aktivně zastávají šikanovaných? Jsou to odpovědné osoby s prosociálním chováním, ke kterému je dovedla především dobrá výchova v rodině. V dětských skupinách jsou sice zastoupeny v menšině, na druhou stranu nejsou tak vzácné. Je třeba si jich vážit a podporovat je, neboť se zvyšujícím se počtem těchto jedinců ve třídě, roste i odolnost vůči šikaně.⁶⁸

2.5 Pedagog

Pedagog ovlivňuje celý kolektiv i jednotlivce především svou osobností. Je nezbytně nutné, aby tento „nástroj“ byl v pořádku a pedagog dobře znal sám sebe a dokázal zhodnotit své možnosti. Řečeno jinými slovy, musí být schopen sebereflexe, ale musí uvážit i vlastní vztah k žákům. Pokud tomu tak není, páchá na svěřencích a celé skupině nezanedbatelné škody.⁶⁹

Tristním faktem zůstává, že učitel často s kolektivem sdílí opovrhující postoj vůči oběti a nedovede ho usměrnit. Nepřímo tak vyjadřuje souhlas a podporu agrese. Někdy dokonce nevědomky sám zavdává podnět k šikaně, když nevhodným způsobem použije ironii nebo obět' před celou třídou zostudí.⁷⁰

Říčan a Janošová uvádějí další příklady toho, jak může pedagog přispět k začátku šikany. Je to například laicky provedené sociometrické šetření za pomoci dotazu „Kdyby sis sám mohl vybrat, vedle koho bys určitě sedět nechtěl?“ Ačkoliv se výsledky takového šetření neuveřejní, děti si mezi sebou později snadno sdělí, kdo je oním

---

⁶⁶ Srov. ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 64.

⁶⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, K. et al. *Minimalizace šikany*, s. 87.

⁶⁸ Srov. ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 64–65.

⁶⁹ Srov. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*, s. 91.

⁷⁰ Srov. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 41.

neoblíbeným členem třídního kolektivu a jeho pozice je tím velmi nepříznivě ovlivněna.⁷¹

Učitel také často přehlíží, ať už vědomě či nevědomě, známky šikanování z toho důvodu, že mu Metodický pokyn MŠMT hovořící o šikaně mezi žáky ukládá povinnost vyřešit takový případ, o kterém ví. Pokud tak neučiní, může být potrestán. Tato velká odpovědnost může pro někoho být jen těžko únosným břemenem.⁷²

Jisté sklony k ignoraci šikanujícího chování zároveň plynou z neschopnosti vyšetřit jednotlivé případy a následně vhodně a účinně kázeňsky potrestat násilníky.⁷³

Řada pedagogů také zastává názor „Ať si to mezi sebou vyřídí sami!“. Ano, je vhodné, aby si děti drobné spory a šarvátky skutečně řešily samy, ale v případě šikany to rozhodně neplatí, neboť ta učí pouze bezohlednosti a nespravedlnosti.⁷⁴

2.6 Rodiče agresorů a obětí

Vztahy uvnitř rodiny a výchovný styl s patologickým jevem nepochybně souvisí a mají nezanedbatelný podíl na tom, zda se dítě stane jeho přímým nebo nepřímým účastníkem. Tato problematika byla nastíněna výše. Zde se zaměřím na to, jak se v případě šikany mohou zachovat rodiče agresora i oběti. Problémem zůstává skutečnost, že rodiče vědí o školní šikaně málo a pokud je instituce sama preventivně neinformuje a nevybízí ke spolupráci, málokdy si připustí, že by se šikana mohla dotýkat i jejich potomků.

Rodiče agresorů se ve velkém množství případů vůbec nedozví, že je jejich dítě iniciátorem šikany. Pokud přece jen tento prohřešek vyjde najevo prostřednictvím informací přímo ze školy, jejich reakce může být různá. Mohou šikanu označit za pouhou „klukovinu“, která ke školním létům patří a zlehčovat ji. Jiní tuto zprávu využijí jako příležitost k bezcitnému fyzickému potrestání dítěte a agresivitu tím spíše podpoří. Další šikanu chápou jako vítaný projev „ostrých loktů“, tolik potřebných pro prosazení se v dnešním světě, jak ostatně sami věří. Rodiče agresorů bývají také těmi, kteří vůči

---

⁷¹ Srov. ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 65.

⁷² Srov. Tamtéž, s. 66.

⁷³ Srov. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 41.

⁷⁴ Srov. ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 66.

kritice školy na adresu jejich potomka zaujmou arogantní postoj a dítě bezmyšlenkovitě a urputně brání. Mezi rodiči jsou ale i slušní lidé s obvyklými mravními standardy, kteří z různých důvodů nezvládají výchovu svého dítěte nebo osamělé matky, které možná samy trpí bezcitností jejich „malého dravce.“⁷⁵

Rodina šikanovaného dítěte se o trápení dozvídá buď přímo od něj, kdy se i přes výhrůžky agresora samo svěří nebo si všimnou nápadných příznaků. Dítě mnohdy z obavy před pomstou násilníků vznesne prosbu, ať matka ani otec nezasahují a nic škole neoznámují. Rodiče prosbě povětšinou vyjdou vstříc díky skeptickému názoru na schopnosti a ochotu pedagogů šikanu účinně řešit nebo se domnívají, že šikana je součástí dětství a je potřeba ji přetrpět. Někdy rodiče ve své rozpačitosti dítě osočí, že si za své problémy může samo, nereálně žádají, aby záležitost vyřešilo, čímž jen podpoří úzkost a pocit osamělosti. Dávají také nerozumné rady, ať se s útočníky vypořádá po svém, případně ať se podvolí a zůstane pasivní. Avšak mnozí rodiče zareagují správně, dítě citově podpoří, zajistí jeho ochranu, aktivně se informují a plně se školou spolupracují na nápravě.⁷⁶

---

⁷⁵ Srov. ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 68–69.

⁷⁶ Srov. Tamtéž, s. 69–70.

3 Následky šikany

Šikana představuje těžkou poruchu vztahů v třídním kolektivu a zasahuje bez výjimky všechny členy. Zároveň narušuje výchovné a vzdělávací působení ve třídě. Bezesporu nejzávažnější následky přináší přímým účastníkům, tedy agresorům a obětem. Šikana však může zasáhnout i jedince nacházející se mimo hranice skupiny, například rodinu šikanovaného, která je dotčena neštěstím dítěte.⁷⁷

3.1 Dopady pro oběť

Šikanu lze zařadit mezi traumatické zážitky. Ty se u každého jednotlivce projevují jiným způsobem, každý na ně reaguje jinak. Citlivost vůči traumatu ovlivňují jednak obecné faktory, mezi něž se řadí stupeň kognitivního rozvoje, míra schopnosti odolávat zátěži, kvalita mezilidských vztahů a síť sociální podpory a také osobnostní a sociální faktory, jež jsou ovlivňovány například kulturním prostředím.⁷⁸

Zhoubné dopady šikany na oběť jsou různého stupně a odvíjejí se od její osobnosti, délky trvání a stadia šikany a v neposlední řadě dle forem násilí, které pachatel užíval k týrání.⁷⁹

Traumatická zkušenost většinou významně zasahuje do mezilidských vztahů, počínaje těmi intimními, rodinnými a konče důvěrou v hodnotový systém.⁸⁰

Lovasová zmiňuje, že oběť je zasažena po stránce duševní, fyzické i sociální. Psychické následky zahrnují nedostatečné uspokojení potřeb dítěte vedoucí k vypěstování nelibého vztahu ke škole, špatnou schopnost navazovat a udržet vztahy, napětí, smutek, nízké sebehodnocení. Člověk, kterému bylo v minulosti takto ubližováno, má tendence stát na okraji skupiny také tam, kde k šikanování nedochází.⁸¹

Také Vágnerová uvádí, že šikana je spojena se silným sociálním stresem. Kromě ohrožení aktuálního psychického a fyzického zdraví se zároveň zvyšují sklony

---

⁷⁷ Srov. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*, s. 99.

⁷⁸ Srov. VIZINOVÁ, D.; PREISS, M. *Psychické trauma a jeho terapie (PTSD): Psychologická pomoc obětem válek a katastrof*. Praha: Portál, 1999, s. 19.

⁷⁹ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 156.

⁸⁰ Srov. VIZINOVÁ, D.; PREISS, M. *Psychické trauma a jeho terapie*, s. 18.

⁸¹ Srov. LOVASOVÁ, L. *Šikana*, s. 15.

k depresím, úzkostnosti, oběť je zvýšeně vztahovačná, trpí spánkovými poruchami, je náchylná k vyššímu prožívání bolesti a nachází se v celkové nepohodě.⁸²

Již v počátečních stadiích šikany (tedy první, druhý a třetí stupeň) – byť se zdá, že tomu tak není – lze vystopovat závažné následky. Kolář popisuje, že vystavení bolestivému emočnímu napětí a psychické podobě násilí (vyloučení ze skupiny, nadávání, ponižování atd.) postupně narušuje vývoj osobnosti a vede k nadměrnému zatížení psychiky dítěte. Nastupuje neuróza nebo psychosomatické potíže. U lehce šikanovaných se často objevují potíže ve školní a osobnostní adaptaci zahrnující negativní vztah vůči škole, zhoršené učební výsledky, útek do nemoci, neomluvená nepřítomnost ve výuce (záškoláctví), narušení sebepojetí a sebehodnocení, nejistota a všudypřítomný strach. Ve výjimečných případech se stává, že se zoufalá oběť zatlačená do kouta postaví na odpor a brání se nepřiměřenými prostředky. Ublíží tak agresorovi nebo mu dokonce přivodí smrt.⁸³

Rovněž poškození obětí pokročilých stupňů šikany (čtvrtého a pátého) jsou velmi závažná a mohou mít až celoživotní charakter. Nejhorší případy končí suicidálním pokusem či dokonanou sebevraždou. Při dlouhodobém brutálním šikanování se totálně vyčerpaná oběť často zhroutí, propadá panice a strachu o vlastní život. Trpí výraznými psychosomatickými obtížemi – únavou, bolestmi břicha a nevolností, astmatickými záchvaty, špatně spí a sužují ji noční děsy. Méně patrné, ale přesto bolestivé dopady jsou silné poruchy sebehodnocení, změny v oblasti vůle a sebezničující sklony. Někdy se oběť sice nemusí zhroutit, ale po přeřazení na jinou školu se neadaptuje na nové prostředí a není tedy schopna pokračovat ve zdárném dokončení studia.⁸⁴

Martínek uvádí, že se v rámci následků šikany mohou objevovat prvky tzv. posttraumatické stresové poruchy (dále jen PTSP), která patří do skupiny úzkostných poruch. Oběť ve snech a vzpomínkách jakoby znovu prožívá traumatizující událost, vracejí se jí dojmy (vůně, obrazy, zvuky) spojené s ubližováním. Vyhýbá se podnětům připomínajícím šikanu, trpí poruchami pozornosti a někdy i těžkými regresemi, vysokou

---

⁸² Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 801.

⁸³ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 158–160.

⁸⁴ Srov. Tamtéž, s. 156–157.

pohotovostí k reakcím strachu, ztrátou pozitivních emocí a zvýšenou dráždivostí.⁸⁵ Charakteristiky PTSP u dětí a mladistvých jsou následující:

- *„Změněná sebepercepce: Myšlenky o vlastní vině, myšlenky a pocity rozdílnosti od druhých, myšlenky o nemožnosti pomoci (u obětí šikany velice časté).*
- *Změněná afektivita: Sklon k nadměrným afektům, trvalá dysforie se suicidálními tendencemi a úvahami, autoagrese se sebezraňujícím jednáním.*
- *Alterace ve vnímání pachatele a neštěstí: Odplata nebo naopak identifikace s agresorem (např. kdo byl týrán, bude také týrat, popř. pozice jediného spravedlivého), myšlenky o nadpřirozeném vztahu k ubližovateli nebo na pomstu.“⁸⁶*

Kolář doplňuje výčet diagnóz spojených se šikanou o panické poruchy, školní fobie a obsedantně kompulzivní poruchu. Zmiňuje, že výše stručně popsáná posttraumatická porucha je nejčastější.⁸⁷

Bendl uvádí, že v souvislosti se šikanou je možno hovořit i o tzv. kumulovaném nebo druhotném efektu. Kromě pocitu ponížení, strachu a dalších negativních emocí se oběť může potýkat i s dojmem, že s ní skutečně není něco v pořádku, že je jiná než ostatní. Ve zvýšené míře se zabývá vlastní osobou a dobere se k závěru, že chyba je skutečně v ní a násilí si v podstatě zaslouží. Tento závěr si následně zafixuje a sama se tak situuje do role oběti.⁸⁸

Šikana prožitá v dětství a dospívání může být spojena s psychologickými potížemi v dospělosti. Podle studie Takizawy et al. se vliv šikany projevuje dokonce i po čtyřiceti letech.⁸⁹ Jak shrnují Sandoval et al., z řady zahraničních studií vyplynulo, že u obětí šikany lze v dospělosti pozorovat riziko rozvoje duševních poruch či problémů, může se jednat o potíže v sociálním fungování, zvnitřnění neustálého očekávání potenciálního ohrožení, úzkostnost v mezilidských interakcích, u citlivějších jedinců se mohou projevit depresivní poruchy, myšlenky na sebevraždu, úzkostné poruchy, sociální fobie

---

⁸⁵ Srov. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, s. 125–126.

⁸⁶ Tamtéž, s. 126.

⁸⁷ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 157.

⁸⁸ Srov. BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*, s. 35.

⁸⁹ Srov. TAKIZAWA, R. et al., 2014 cit. podle SANDOVAL, A. et al. Šikana v dětství jako predisponující faktor pro psychické problémy v dospělosti. *Česká a slovenská psychiatrie*, 2014, roč. 110, č. 6, s. 319.

či obsedantně-kompulzivní poruchy, psychotické poruchy, dále poruchy příjmu potravy a velmi často se projevuje celá řada psychosomatických příznaků.⁹⁰ Mamun et al. dále prokázali významný vztah mezi obezitou, respektive vyšším indexem tělesné hmotnosti (BMI), a v dětství prožitou šikanou.⁹¹

Avšak prozatím nebyly objasněny mechanismy, které se podílejí na působení šikany na psychické i tělesné zdraví. Sandoval et al. uvádí tři možné možnosti ovlivnění:

- a) „psychopatologie může být příčinou budoucí šikany;
- b) šikana může vést k budoucí psychopatologii;
- c) body a i b mohou být pravdou, pokud jde o řetězec opakovaných vzájemných interakcí v bludné spirále, která může začínat jedním nebo druhým bodem,“⁹²

přičemž dodávají, že většina prací je toho názoru, že psychopatologie je spíše následkem než příčinou šikany. Zmiňují také to, že pokud šikana trvá dlouhou dobu, její oběti mohou pocít neschopnosti, pramenící z domněnky, že šikanu nedokáží zastavit, aplikovat i na jiné oblasti svého života, což mívá za následek nízké sebevědomí a vyšší pravděpodobnost rozvoje deprese a úzkosti.⁹³

3.2 Dopady pro agresora

U iniciátorů šikanování se daný jev negativně podepíše především na snížení školního prospěchu, přidružováním se do problematických part a zhoršeným využíváním mentálních schopností.⁹⁴

Kolář doplňuje, že se zároveň prohlubuje jejich duchovní a morální deficit a dochází k zafixování protisociálních postojů. Do života si odnášejí vědomí toho, že

---

⁹⁰ Srov. SANDOVAL, A. et al. Šikana v dětství jako predisponující faktor pro psychické problémy v dospělosti. *Česká a slovenská psychiatrie*, 2014, roč. 110, č. 6, s. 317.

⁹¹ Srov. MAMUN, A. A. et al., 2013 cit. podle SANDOVAL, A. et al. Šikana v dětství jako predisponující faktor pro psychické problémy v dospělosti. *Česká a slovenská psychiatrie*, 2014, roč. 110, č. 6, s. 319.

⁹² SANDOVAL, A. et al. Šikana v dětství jako predisponující faktor pro psychické problémy v dospělosti. *Česká a slovenská psychiatrie*, 2014, roč. 110, č. 6, s. 320.

⁹³ Srov. Tamtéž, s. 321.

⁹⁴ Srov. LOVASOVÁ, L. *Šikana*, s. 15.

násilnické chování je možné využívat k dosažení osobního prospěchu a v dospělosti se daleko častěji dostávají do konfliktu se zákonem.⁹⁵

Výzkumy také naznačují, že u šikanujících se více než u jiných dětí projevují příznaky deprese a suicidální představy. Příčinu je možno vypátrat v nevhodných rodinných podmínkách (agrese rodičů vůči sobě navzájem i vůči dítěti, problémy ve vztazích apod.) Dítě pak začne šikanovat druhé a upadá do deprese.⁹⁶

3.3 Dopady pro ostatní členy skupiny

Ti, kdo jsou svědky šikany, postupně ztrácí veškeré iluze o společnosti, jež má být schopna poskytnout bezpečnost všem lidem a ochránit před všemi formami násilí. Získávají zkušenost, že autority proti bezpráví nijak nezasahují. V budoucnosti se nejpravděpodobněji budou chovat pasivně a apaticky, pokud se stanou svědky porušování mravních norem, nebo je i sami zkusí překročit.⁹⁷

---

⁹⁵ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 155.

⁹⁶ Srov. KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*, s. 31.

⁹⁷ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 155.

4 Rozpoznání, vyšetřování a náprava šikany

Šikana je fenoménem, který může mít nedozírné následky. V případě, že je v konkrétní škole zaznamenáno být jen podezření na šikanu, měla by se tato situace ihned začít řešit. Reakce by měla být okamžitá, jelikož právě včasný zásah může pomoci šikanu zastavit. Je třeba nepodceňovat tento fakt a zaměřit se na skutečné odhalení šikany a její následnou nápravu. Nezbytným předpokladem, jenž se vztahuje na možný vznik šikany v prostředí školních institucí, je prevence, která je proti samotnému vzniku šikany zcela zásadní. Není totiž možné pouze řešit případy, které jsou již s šikanou spojeny, ale je zapotřebí věnovat se tomuto tématu do hloubky ještě předtím, než vůbec k jakékoli formě šikany dojde.

4.1 Zjištění šikany

Existuje řada možností, jak lze šikanu ve školním prostředí, respektive třídě, odhalit. Určité vodítka mohou poskytnout přímé a nepřímé varovné signály, ke kterým by měl být pedagog vnímavý. Říčan a Janošová uvádí, že dítě se může nápadně často zdržovat v učitelově přítomnosti, je evidentně vyloučeno z kolektivu a působí emočně vyčerpaně, nešťastně, až depresivně. Také se u něj objevuje nepřítomnost ve vyučování a zhoršené plnění školních povinností. Nechává se zesměšňovat, toleruje zraňující nadávky a kritiku směřovanou na vlastní osobu, plní agresorovy rozkazy a nechává si od něj fyzicky ubližovat. Tyto signály mohou mít různou závažnost jednak samy o sobě, ale také záleží na intervalu opakování. Každopádně mohou být jedním z důvodů, kdy zahájit vyšetřování.⁹⁸

Dle Koláře může být jednou z variant zjištění kontaktování školy rodinou oběti, která má důvodné podezření o tom, že je jejich dítě šikanováno. O této možnosti se zmiňuji níže a podrobněji ji z pohledu rodičů rozebírám. Další variantou může být situace označovaná jako proval, kdy jsou agresori pedagogem přímo přistiženi při týrání nebo má oběť taková zranění, která nedokáže uspokojivě vysvětlit a mnohdy se snaží

---

⁹⁸ Srov. ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 75–76.

argumentovat až nesmyslným způsobem.⁹⁹ V tomto případě musí učitel zachovat chladnou hlavu a nejednat rozčíleně. Měl by vyjádřit nesouhlas s činem, ale především se postarat o oběť a zatrnout agresorům možnost na domluvě a manipulaci se svědky.¹⁰⁰

Dalším pádným důvodem k prošetření je ohlášení šikany nebo anonymní dopisy od členů skupiny (přítele oběti), kteří toto chování netolerují.¹⁰¹

4.2 Rady pro rodiče oběti

K odhalení šikany mohou nemalou měrou přispět i rodiče oběti. Vzhledem k tomu, že se dítě ne vždy samo svěří, měli by být vnímaví k určitým projevům, které signalizují, že něco není v pořádku. Při podezření, že se skutečně něco děje, by měli dítěti poskytnout co největší důvěru a podporu, utišit tak jeho strach a povzbudit ho ke svěření se s problémem.¹⁰²

Varovné signály mohou být následující: Dítě může vykazovat určitou emoční labilitu, je posmutnělé, apatické, někdy naopak neobvykle hrubé vůči lidem v okolí. Bojí se a nechce chodit do školy, trpí psychosomatickými obtížemi. Domů se vrací potrhané a umazané, s poničenými věcmi, s odřeninami a modřinami. Vypadá to, že je zcela osamocené, nemá žádné přátele. V nejhorším případě začíná přemýšlet o tom, že ukončí svůj život, mluví o tom a pokud se mu včas neposkytne pomoc, může se o sebevraždu skutečně pokusit.¹⁰³

Někdy však nastane situace, především v počátcích šikanování, kdy se dítě svěří samo. V tomto případě by si s ním rodiče měli citlivě a rozumně o problému pohovořit, ujistit ho, že mu věří a stojí na jeho straně. Pak přichází na řadu otázka, jak postupovat, aby potomka skutečně ochránili. Pokud se rodiče rozhodnou šikanu ohlásit škole, měli by navštívit jak třídního učitele, tak ředitele a důkladně je informovat o všem, co se od

---

⁹⁹ Srov. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*, s. 81.

¹⁰⁰ Srov. ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 73.

¹⁰¹ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 173.

¹⁰² Srov. Tamtéž, s. 227.

¹⁰³ Srov. Policie ČR, *Preventivní informace – Šikana* [online]. Praha: Policie ČR, © 2015 [cit. 2015-02-11]. Dostupné na WWW: <<http://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-sikana.aspx/>>.

potomka dozvěděli. Neméně důležité je zjistit stanovisko školy k danému problému – zda jsou pedagogové schopni poskytnout odbornou a účinnou tzv. první pomoc, jakým způsobem bude situace vyšetřována, jak najdou vhodné svědky, jak ochrání oběť, jaká metoda nápravy bude využita atd. Nejlepší variantou jsou školy, které dokáží šikanu vhodným způsobem řešit a spolupracují s odborníky. Také jsou školy, které sice nemají odborné zkušenosti, ale jeví snahu poctivě se k problému postavit. Školy musí zajistit specialistu, který bude spolupracovat s třídním učitelem a konzultovat další kroky pomoci s rodiči. Poslední variantu tvoří školy, které si problém vůbec nepřipouští nebo se domnívají, že ho zvládnou, ale ve skutečnosti k tomu nemají dostatečné kompetence. Nastane-li tato situace, rodiče by měli důrazně odmítnout jakýkoliv zásah, požádat o pomoc inspekci a trvat na přizvání odborníka. Také mohou podat na školu (či zřizovatele školy) stížnost, protože instituce je povinna zajistit dětem bezpečnost a dodržování jejich práv. Podle situace ve škole a dalších okolností, především dle závažnosti šikany, mohou rodiče uvažovat o opatřeních, jako je navázání kontaktu s odborníkem na problematiku šikanování, obstarání ochrany dítěte během cesty do školy a zpět domů. Někdy je krokem k nápravě i domluva s rodiči agresora. V závažných případech šikany mohou zkontaktovat Polici ČR a podat trestní oznámení na agresory a školu.¹⁰⁴

4.3 Vyšetřování šikany

Pokud se podařilo správně diagnostikovat problém, přichází na řadu další krok. Tím je správný postup vyšetřování. Říčan a Janošová uvádí, že by si pedagog měl nejprve položit otázku, zda má reálnou naději usvědčit iniciátory šikanování. Pokud je šance příliš nízká, oběť nesouhlasí s uveřejněním problému kvůli strachu před mstou agresorů, je vhodnější zajistit jí větší ochranu, získané informace pečlivě uchovat pro budoucí využití a pozorně sledovat vývoj případu. Každý pedagog by měl také počítat s tím, že vyšetřování a řešení případu vyžaduje vynaložení značného úsilí a času. Je potřeba zjistit mnoho informací nejen o délce, četnosti a způsobu šikanování, ale také o jednotlivých aktérech – kdo je obětí, iniciátorem, přísluhovačem agresorů, kdo je přihlížejícím, zastáncem šikanovaného apod. Proto není od věci s problémem seznámit

---

¹⁰⁴ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 228–232.

spolupracovníky – mohou poskytnout cenné rady a poznatky. Méně zkušený učitel může snadno podcenit odpor k vyšetřování a řešení šikany. Vyšetřování představuje práci navíc a prokázání šikany může být dokonce chápáno jako jisté selhání v roli učitele. Při vzniku podezření, přímé stížnosti od šikanovaného, jiných žáků nebo rodičů pak následuje snaha „zamést problém pod koberec“. Ten, kdo chce řešit případ šikany, by se měl připravit i na odpor ze strany rodičů agresorů, kteří budou dítě všemi dostupnými prostředky hájit.¹⁰⁵

Nyní se zaměřím na strategii vyšetřování. Kolář hovoří o tom, že v praxi lze uplatnit především dva typy strategií. Ty lze rozdělit dle úrovně cílů a rozsahu vyšetřování na dvojice vnější a lokální a vnitřní a globální. Důležité je ochránit případné informátory před pomstou agresorů a vést vyšetřování tak, aby oběti, svědci a agresori nebyli schopni zhodnotit, co kdo řekl. Strategie lokální a vnější představuje jakousi prvním pomoc. Časově je nejméně náročná a je vhodná pro počáteční stadia šikanování, na která škola vystačí sama. Vychází tedy z odhadu závažnosti situace a určení formy šikany. Sestává z pěti kroků:

1. *Rozhovor s informátory a oběťmi*

Rozhovor by měl být úplně prvním krokem vyšetřování, který poskytne informace vhodné ke zmapování vnějšího obrazu daného případu. Měl by mít určitou posloupnost, pokud si učitel nejdříve promluví s informátorem, následuje rozhovor s obětí, ne s podezřelým násilníkem.

2. *Nalezení svědků*

Neméně důležitý krok, ve kterém se s pomocí obětí a informátorů zjišťuje, kdo ze skupiny bude schopen a ochoten po pravdě vypovídat.

3. *Individuální nebo konfrontační rozhovory se svědky*

Zde většinou postačí rozhovor s jednotlivými žáky. Za závažnou chybu lze považovat přímou konfrontaci oběti a agresora. Nejen, že je to pro šikanovaného velmi nepříjemné, ale navíc může ze strachu pravdivou výpověď vzít zpět.

4. *Ochrana oběti*

Tento krok není, na rozdíl od zbývajících, pevně daný a lze ho dle potřeby měnit. V některých případech je totiž nutné bezpečnost oběti okamžitě chránit.

---

¹⁰⁵ Srov. ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 77–78.

Byť na počáteční stadia šikany nemusí být aplikována mimořádná bezpečnostní opatření, oběť by nikdy neměla být ponechána svému osudu.

5. *Rozhovor či konfrontace mezi agresory*

Poslední krok vyžaduje pečlivou přípravu, jinak je promarněným časem. Dokud není shromážděn důkazní materiál a není znám vnější obraz případu, krok postrádá smysl. Agresoři se budou snažit zapírat, zametou stopy a pravděpodobně se i pomstí žákům podezřelým z ohlášení případu. Během setkání se používá princip „přitlačení ke zdi“, kdy se zdůrazňuje vážnost celé situace, následky agresorových činů a možné postihy jako je vyloučení ze školy nebo ohlášení případu policii.¹⁰⁶

Tato strategie pomůže vytvořit celkový přehled o případu a odpovědět na otázky, kdo a v jaké roli je v něm zainteresován, kdy, kde a jak bylo oběti či obětem ubližováno a jak dlouho vlastně šikanování trvá.¹⁰⁷

Při pokročilých, komplikovaných stádiích šikanování si škola sama neporadí. V těchto případech je na místě vyhledat pomoc zvenčí a přizvat odborníky – specialisty, především z pedagogicko-psychologických poraden a středisek výchovné péče. Takové vyšetřování totiž vyžaduje odbornější metody a postupy. Zároveň je potřeba se v nejpokročilejších totalitních šikanách obrátit na Policii ČR, neboť dochází k jednání naplňujícímu znaky provinění či trestného činu.¹⁰⁸

4.4 **Náprava dvěma metodami**

Po dokončení vyšetřování šikany následuje další krok, kterým je vlastní náprava. Jako první pomoc se nabízí, jak uvádí Kolář, dvojí odlišná možnost – metoda vnějšího nátlaku a metoda usmíření. Tyto metody ovšem neřeší hlubší příčiny problému a nemohou vyléčit skupinu jako celek. Pokouší se o zastavení šikanování, znovunastolení pořádku a zajištění ochrany oběti.¹⁰⁹

---

¹⁰⁶ Srov. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*, s. 113–115.

¹⁰⁷ Srov. Tamtéž, s. 113.

¹⁰⁸ Srov. 22294/2013-1. Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních, čl. 7.1 a čl. 7.4, odstavec 3.

¹⁰⁹ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 192.

Jako první stručně představím metodu vnějšího nátlaku, která je v praxi snad nejhojněji využívána. Hlavním cílem metody je pomocí udělení trestů a šíření strachu mezi agresory zarazit šikanování a obnovit chování dle platných norem. Metoda se opírá o tři součásti, které by neměly být opomíjeny:

1. *Uskutečnění individuálního nebo komisionálního pohovoru*

V případech zárodečných forem šikany je povětšinou dostačující jemnější pedagogický nátlak na viníka. U pokročilejších šikan je vhodnější svolat výchovnou komisi, která může být složena z ředitele školy, třídního učitele a výchovného poradce. Při seznamování rodičů s problémem je potřebné postupovat opatrně, snažit se zmírnit jejich šok z informace, že dítě je iniciátorem šikany. Zdůrazňuje se, že dítěti nikdo nechce uškodit, ale naopak mu pomoci. Rodičům se poskytují taková fakta, která nevedou k identifikaci informátorů. Je chybou podvolit se tlaku z jejich strany, vyzradit zdroj informací nebo svolit ke konfrontaci stran agresor – oběť. Pro potrestání agresorů má škola k dispozici řadu možností – důtky a napomenutí, zhoršení známky z chování, přeložení do jiné třídy, umístění do diagnostického ústavu na kratší dobu apod.

2. *Oznámit celé třídě trest pro agresory*

Druhý pilíř je velmi důležitou součástí metody vnějšího nátlaku. Žáci musí být přesvědčeni, že pedagogové dokáží ve škole udržovat řád a jsou schopni ochraňovat slabé a bezbranné. Učitel musí zvolit vhodný způsob sdělení informace o potrestání. Musí vzít v úvahu, do jakého stadia šikana dospěla a jaká je tedy dynamika skupiny. Výhodou je, když většina skupiny s potrestáním souhlasí a shledává ho za správné.

3. *Ochránit oběť*

Ochrana oběti představuje poslední pilíř. Vyřešení šikany a potrestání viníků totiž neznamená definitivní konec. Oběť nesmí být ve starém kolektivu ponechána bez patřičné ochrany, a proto by měl pedagog učinit jistá preventivní opatření – stanovit ochránce oběti, pravidelně se setkávat s důvěryhodnými informátory či zajistit péči v odborném poradenském zařízení.¹¹⁰

---

¹¹⁰ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 192–195.

Druhá možnost, metoda usmíření, se od té první výrazně liší a využívá se jen ve striktně vymezených případech. Pro nastolení žádoucí změny ve vztahu agresor – oběť je využito sdílení různých pocitů těchto aktérů šikany. Agresor by se měl vcítit do své oběti, snažit se pochopit, jak jí ublížil. „*Metoda se pokouší ve zjevně nemocné dílčí části skupiny změnit vztahy k lepšímu, především mezi oběťmi a agresory. Je však nutné vědět, kdy má ještě naději na úspěch a kdy už může pouze uškodit a ublížit.*“¹¹¹ Své místo má především při řešení šikan prvního a druhého stupně. Je důležité, aby agresor chtěl své chování změnit. I při uplatnění této metody je potřeba dodržet následující posloupnost kroků:

1. Diagnostika

Při diagnostice se využívá prvních třech kroků strategie první pomoci, to znamená, že se uskuteční rozhovory s oběťmi a informátory, najdou se vhodné svědci a provedou se s nimi rozhovory. Získané informace poslouží k ujištění se, zda lze metodu vůbec použít.

2. Rozhovor s obětí

Pedagog by měl být při rozhovoru s obětí empatický, naslouchavý, podporující. Citlivě by měl oběti vysvětlit, že je s případem dobře obeznámen a nastínit jí, jaké cesty nápravy lze zvolit. Bez jejího souhlasu nelze dále pokračovat.

3. Rozhovor s agresory

Slouží k definitivnímu ujištění se o vhodnosti metody. Postoj agresora k vlastní vině lze vyhodnotit pomocí techniky, kdy pomyslně napíše oběti dopis.

4. Společné setkání agresora a oběti a budování nápravy

Setkání se nemusí zúčastnit jen agresor a oběť, ale lze přizvat i další žáky, především sympatizanty s obětí. Účelem je dovést zúčastněné k porozumění problému, usmířit se a nalézt nápravu. K dosažení tohoto cíle lze využít dramatizaci, kdy se agresor na chvíli vžije do role oběti. Následuje diskuze o této situaci, omluva a usmíření aktérů šikanování a také společné hledání možností ke zlepšení vztahů. V závěru se shrne celé setkání a domluví se další, kontrolní.¹¹²

---

¹¹¹ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 196.

¹¹² Srov. Tamtéž, s. 196–201.

4.5 Nástin prevence šikany

Nejlepším způsobem, jak zabránit výskytu a zhoubnému šíření šikany, je prevence. Stále platí, že takovému zlu je jednodušší a mnohem účinnější předejít, než proti němu zdlouhavě a mnohdy i neúčinně bojovat. Jak uvádí Říčan, prevence je nasnadě také tam, kde dosud šikana nezapustila své kořeny, ale i tam, kde byl její výskyt prokázán a byla uplatněna snaha ji bezprostředně i hlouběji řešit.¹¹³

Kolář si v publikaci *Nová cesta k léčbě šikany* klade otázku, zda je vůbec možné epidemii šikany zastavit. Ano, je, ovšem cesta skrze ovlivňování rodiny nebo společnosti je trnitá a zdlouhavá. Proto by prevence měla být nasměrována právě do školního prostředí. Autor podotýká, že pod slovem prevence se neskrývá jen zabránění vzniku šikanování, je to též způsob jeho řešení na úrovni všech pěti stadií. Jen tak může být vytvořen komplexní systém ochrany žáků a studentů. Kolář předkládá sedmivrstevné schéma prevence:

1. *„Pedagogická komunita, posilující imunitu školních skupin a škol proti šikanování.*
2. *Specifický program proti šikanování jako dílčí součást školní komunity.*
3. *Odborné služby rezortu školství (pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, speciálně pedagogická centra, diagnostické ústavy) – řeší pokročilé šikany a poskytují servis v oblasti prevence šikanování.*
4. *Spolupráce škol s odborníky a nestátními organizacemi zabývajícími se prevencí šikanování (spolupráce s kriminalisty pro mládež, sociálními kurátory, dětskými psychiatry apod.)*
5. *Pomoc a podpora MŠMT a krajských úřadů školám při vytváření prevence šikanování.*
6. *Kontrola škol ze strany České školní inspekce, MŠMT a krajských úřadů, jak jsou připraveni ochránit žáky před šikanováním.*
7. *Monitorování situace a zabezpečování ochrany práv dětí nevládními organizacemi (Nadace Naše dítě, Linka bezpečí, občanské sdružení Společenství proti šikaně apod.).“¹¹⁴*

---

¹¹³ Srov. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 71.

¹¹⁴ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 263.

V bodu dva se hovoří o „Specifickém programu proti šikanování“. Myslí se jím Školní program proti šikanování. Program má sloužit především k vytvoření bezpečného prostředí ve škole založeném na vzájemné solidaritě, spolupráci a respektu. Zaměřuje se na prevenci šikany v dané škole, ukazuje možné postupy řešení a nápravy. Program lze uskutečnit v institucích s demokratickým přístupem, kde je žákům umožněno podílet se na životě školy např. v podobě školního parlamentu. Souhlasit se zavedením programu musí všichni pracovníci školy, neboť úspěšně se šikanou nemůže bojovat jen jeden byt' skvěle vyškolený odborník. Velice důležitá součást programu je primární prevence v podobě pravidelných třídnických hodin, kde se děti naučí, jak šikanu poznat a jak mohou samy zasáhnout a také některé výukové předměty, které se obecně vztahují k prevenci násilí (rodinná výchova, tělesná výchova...). Nesmí se opomenout ani sekundární prevence – pedagogové i odborníci jako jsou metodici školní prevence a výchovní poradci musí být schopni rozpoznat a řešit počáteční stadia šikany a v případě pokročilých šikan musí vědět, jak postupovat a kam se mají obrátit pro kvalifikovanější pomoc.¹¹⁵

---

¹¹⁵ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 257–260.

5 O výzkumu

V páté kapitole bakalářské práce se věnuji výzkumu. Uvádím zde jeho cíle, metodický popis a základní informace o respondentech. Důležitou podkapitolu tvoří popis jednotlivých případů šikany, analýza a interpretace zjištěných dat a diskuze.

5.1 Cíle výzkumu

Primárním cílem je co nejpodrobněji přiblížit zkušenosti vybraných dospělých respondentů se šikanou na základní škole. Zaměřila jsem se na formu šikany, její prožívání respondentem, řešení případu a zpětný náhled na zkušenost.

Sekundárním cílem je popsat a interpretovat vnímané následky, které s sebou tento patologický jev přinesl. Záměrně jsem se zaměřila pouze na následky, protože bylo žádoucí zúžit již tak širokou problematiku, jakou představuje fenomén šikany ve školním prostředí.

Výzkumné otázky práce jsou tedy následující:

1. Jaké zkušenosti se šikanou na základní škole mají vybraní respondenti – oběti?
2. Jaké následky šikany vnímají tito jedinci, kteří byli v roli oběti?

5.2 Metodika výzkumu

Vzhledem k nastavení cílů jsem pro výzkum zvolila kvalitativní přístup, který umožňuje dobře proniknout do problematiky a zároveň odhalit další informace. Podstatu kvalitativního přístupu tvoří *„do široka rozprostřený sběr dat bez toho, že by na počátku byly stanoveny základní proměnné. Stejně tak nejsou předem stanoveny hypotézy a výzkumný projekt není závislý na teorii, kterou již předtím někdo vybudoval. Jde o to, do hloubky a kontextuálně zakotveně prozkoumat určitý široce definovaný jev a přinést o něm maximální množství informací.“*¹¹⁶

---

¹¹⁶ ŠVARŤÍČEK, R.; ŠEĎOVÁ, K. et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007, s. 24.

Výzkumný design byl uchopen jako vícepřípadová studie. Pro zpracování údajů získaných během výzkumu byly využity techniky zakotvené teorie, které popisují v podkapitole 5.2.2. Ve vícepřípadové studii se jednotlivé případy nevybírají náhodně, nýbrž cíleně. Zvolený typ studie zároveň umožňuje „zachycení složitosti případu a popis vztahů v jejich celistvosti.“¹¹⁷ Podrobné prozkoumání jednoho případu také pomůže lépe porozumět těm dalším.¹¹⁸

5.2.1 Metoda sběru dat

Pro sběr dat jsem použila rozhovor, který v kvalitativním výzkumu patří mezi hojně využívanou metodu. Označuje se jako hloubkový rozhovor, který lze vymezit jako „*nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek. Pomocí otevřených otázek může badatel porozumět pohledu jiných lidí, aniž by jejich pohled omezoval pomocí výběru položek v dotazníku.*“¹¹⁹

Existují dva hlavní typy hloubkového rozhovoru, a to polostrukturovaný a nestrukturovaný čili narativní rozhovor. Zvolila jsem první typ vycházející z předem připravených témat a otázek, které umožňuje pružně doplňovat či ubírat dle potřeby a zároveň poskytuje respondentovi dostatečný prostor pro vyjádření se.

Pro rozhovory jsem si připravila tyto otázky:

1. Popište mi, prosím, jak probíhala Vaše zkušenost se šikanou?

Kdo Vás šikanoval?

Jak často?

Jakým způsobem jste byl/a šikanován/a?

Zastal se Vás někdo?

2. Jak se vzniklý případ řešil?

Jak jste řešení prožíval/a Vy jakožto oběť?

---

¹¹⁷ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 104.

¹¹⁸ Srov. Tamtéž, s. 104.

¹¹⁹ ŠVARŤÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.*, s. 159–160.

3. Jak jste šikanu prožíval/a jako dítě?
4. Zanechala na Vás šikana v té době nějaké následky?
Pokud ano, jaké to byly a jak se projevovaly?
5. Jak na Vaši zkušenost zpětně nahlížíte?
Vídáte se s agresory? Jak s nimi vycházíte?
6. Zkuste se, prosím, zamyslet a popsat mi, zda Vás šikanování nějakým způsobem poznamenalo. Pokud ano, co si ze šikany nesete do dnešních dob?
7. Závěr rozhovoru: Je něco, na co jsme během rozhovoru zapomněli? Chtěl/a byste zdůraznit ještě nějakou oblast, o které jsme hovořili?

Jednotlivé rozhovory byly zaznamenány na diktafon a následně přepsány do písemné podoby pomocí doslovné transkripce.

5.2.2 Způsob zpracování dat

Pro zpracování dat získaných během výzkumu jsem zvolila otevřené kódování, které představuje „*poměrně univerzální a velmi efektivní způsob, jak nastartovat analýzu dat.*“¹²⁰ Při otevřeném kódování je text (přepsaný rozhovor) nejprve rozdělen na jednotky. Každá z jednotek může být různě dlouhá – je to slovo, věta nebo celý odstavec. Pokud je tento krok splněn, přidělí se vytvořeným jednotkám určitý kód. Při volbě kódu je důležité tázat se na to, o čem daná jednotka pojednává, jaký jev nebo téma zastupuje. Je možné, že se u téže jednotky objeví více než jeden kód. V průběhu procesu kódování je nutné se ke kódům vracet, přezkoumávat a měnit jejich název dle potřeby. Souběžně s kódováním by měl být vytvářen seznam těchto kódů. Pokud je i to splněno, přichází na řadu kategorizace kódů, což znamená, že kódy, které vyvstaly z otevřeného kódování, se na základě podobnosti nebo jiné souvislosti zařadí pod hlavičku určité kategorie. Toto seskupování není konečné, většinou se ještě mnohokrát přepracovává.¹²¹

---

¹²⁰ ŠVARŤÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.*, s. 211.

¹²¹ Srov. Tamtéž, s. 211–221.

Dále je nutné zvolit si techniku, pomocí které budou sesbíraná data interpretována. Vybrala jsem si tu nejjednodušší, tzv. techniku vyložení karet, a pokusila se ji aplikovat na získaná data vztahující se k následkům šikany. Text vytvořený za pomoci techniky vyložení karet je v podstatě převyprávěním obsahu daných kategorií, které jsou do interpretace zahrnuty. Není tedy potřeba, aby byly použity všechny vytvořené kategorie, nýbrž je dokonce žádoucí, aby badatel volil jen ty, které se vztahují k výzkumné otázce. Při psaní analytického příběhu na základě této techniky je obsahem jednotlivých kapitol podrobný popis a interpretace kódů spadajících pod zvolené kategorie.¹²²

5.2.3 Etická dimenze výzkumu

V rámci výzkumu jsem se snažila neopomenout ani etické zásady. Každý z respondentů byl ihned po seznámení s výzkumem požádán o souhlas k účasti a rozhovor mohl kdykoliv ukončit. Také zde nezveřejňuji žádná data, která by vedla k nežádoucí identifikaci účastníků výzkumu. Zároveň jsem podala informaci, že práce bude pro participanty výzkumu zpřístupněna, pokud o to budou mít zájem.

5.2.4 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek tvoří pět respondentů, tři ženy a dva muži ve věkovém rozmezí 24 až 28 let. Jsou označeni písmenem R (respondent/ka) a čísly 01 až 05. Respondenti byli vybráni záměrně tak, aby se k dané problematice mohli vyjádřit z pozice přímých účastníků šikany, konkrétně v roli oběti. Jedince spojuje fakt, že byli šikanováni v období povinné školní docházky. Tři respondenty mi pomohl najít vedoucí bakalářské práce, další dva byli vybráni z okruhu mně známých osob.

Všichni respondenti byli vstřícní a ochotně se podělili o své zkušenosti. Rozhovory proběhly v rozmezí srpna až října roku 2014 a uskutečnily se buď v kavárně, nebo přímo v domovech účastníků výzkumu. Pátý respondent mě pozval k sobě do zaměstnání. Délka našich rozhovorů se pohybovala průměrně okolo třiceti minut,

---

¹²² Srov. ŠVAŘÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, s. 226–227.

výjimku tvořili třetí respondentka a pátý respondent, se kterými jsem hovořila celých šedesát minut.

R01: žena ve věku dvaceti čtyř let, studuje vysokou školu a současně pracuje. Vyrůstala a v nynější době i žije ve městě s téměř třiceti tisíci obyvateli. Základní škola (dále jen ZŠ), kterou navštěvovala, se nachází právě zde. Šikana probíhala přibližně v letech 1998 až 2002.

R02: šestadvacetiletá žena, také studentka vysoké školy, pracující při studiu. Pochází z vesnice a v současné době žije v krajském městě. Chodila na osmileté gymnázium ve městě, které má cca čtyři tisíce obyvatel, studium ovšem nedokončila a přestoupila jinam. Šikanována byla asi od roku 1999 do roku 2004.

R03: je žena, která letos oslavila pětadvacáté narozeniny. Podobně jako předchozí respondentky stále studuje. Původem je z hlavního města, které po dobu studií vyměnila za město okresní. ZŠ, kde se odehrávala šikana, je situována v hlavním městě republiky. Byť uvedla, že byla šikanována na prvním i druhém stupni ZŠ, nejintenzivněji se tak dělo v letech 1999 až 2002.

R04: je dvaceti osmi letý pracující muž. Dříve žil v hlavním městě, ale po nějaké době se přestěhoval zpět do rodného městyse. Docházel do ZŠ v malé obci (pět set šedesát tři obyvatel). Respondent uvedl, že šikanu v různé intenzitě zakusil v průběhu celé docházky do ZŠ, tedy mezi roky 1992 až 2000.

R05: muž ve věku dvaceti pěti let. Vyrůstal a doposud žije v krajském městě s devadesáti třemi tisíci obyvatel, kde absolvoval povinnou školní docházku. Vystudoval vysokou školu a nyní již pracuje. Šikana probíhala zhruba mezi roky 1998 až 2001.

5.3 Popis jednotlivých případů

V celé následující kapitole se věnuji co nejpodrobnějšímu popisu všech pěti případů šikany. Pokouším se zde zodpovědět výzkumnou otázku: „Jaké zkušenosti se šikanou na základní škole mají vybraní respondenti – oběti?“ a zároveň tak naplnit první z cílů, který je vymezen v podkapitole 5.1.

5.3.1 Případ č. 1

Zkušenost první respondentky se šikanou začala na prvním stupni základní školy, přibližně od třetí, čtvrté třídy a přetrvala až do třídy sedmé. Dle tvrzení spolužáků nebyla dostatečně atraktivní a měla drobné problémy s váhou, což vedlo k vyčlenění ze skupiny oblíbených jedinců, kteří ve třídě měli hlavní slovo. Sama dodnes nechápe, proč si agresori za cíl svého týrání vybrali zrovna ji, nikdy vyloženě netrpěla obtížemi s nadváhou. Kromě vyčlenění z oblíbeného kolektivu žena zakusila jak fyzickou, tak verbální formu šikany. Verbální šikana převažovala, časté byly nadávky, zesměšňování, urážení. Vše vyústilo ve fyzické napadání nejrůznějšími údery a kopanci. Situace zašla tak daleko, kdy po zvláště surovém útoku hrozil odvoz do nemocnice.

Respondentka se každou přestávku bála a prchala ze třídy. Prožívala velký strach, stres a úzkost. Kvůli šikanování do školy sice chodit nechtěla, na druhou stranu ale věděla, že tam na ni čekal okruh blízkých přátel. A navíc, pokud by se pokusila doma říci, že nepůjde, matka by ji stejně donutila, neboť prosazovala přísnější způsob výchovy své dcery. „*Kdybych řekla, že mě třeba bolí břicho a nechci do školy, tak bych stejně šla,*“¹²³ uvedla. Respondentka se tedy snažila agresorům co nejvíce vyhýbat, pobývala v kolektivu, který ji bral takovou, jaká byla a nechodila sama do míst, kde by se mohla stát snadným terčem útoku.

Soudě dle informací získaných během rozhovoru, agresori byli výhradně chlapci. Dívky se šikany neúčastnily. K šikaně docházelo ve škole a jejím blízkém okolí, především ale ve třídě o přestávkách a při volných hodinách. Spolužáci ženu týrali téměř každý den, avšak byla i klidnější období, kdy k šikanování nedocházelo tak často.

Případ se dle slov respondentky neřešil efektivním způsobem – třídní vyučující agresorům pouze slovně pohrozila, údajně zde nedošlo ke konfrontaci pedagožky ať už s jednou, či oběma rodičovskými stranami, a následné práci na řešení případu. Rodiče oběti se v případě také příliš neangažovali, alespoň do té doby, než respondentka jednoho dne přišla domů se znatelnými stopami po bití a kopání. Poté její matka navštívila třídní učitelku. Snažila se zakročít, bohužel bez úspěchu, jak dokazují slova oběti: „*...posléze se to zametlo pod koberec. Žádné postihy, snížené stupně z chování,*

---

¹²³ Rozhovor č. 1, s. 4.

*nic takového.*¹²⁴ Matka mluvila i se samotnými agresory a později se náhodně setkala s jejich rodiči. Požadovala, aby si s potomky promluvili a zarazili tak probíhající šikanu. Tato domluva se opět minula účinkem a násilí pokračovalo dále.

Respondentka se domnívá, že počátek problému lze vystopovat v nesprávné výchově v rodinách agresorů – rodiče se jim pravděpodobně nevěnovali dostatečným způsobem a opomněli vysvětlit fakt, že fyzické strážce člověka a atraktivitě by se neměl přikládat přehnaný význam, natož za určitou odlišnost někoho trýznit. Co se samotného řešení týče, respondentka vidí největší pochybení na straně vyučující – situaci měla řešit odlišným způsobem a více se konfliktem zabývat, aby se vše řádně vyřešilo a napravilo. V době před deseti až patnácti lety bylo šikanou míněno spíše surové fyzické napadení a další rozměry, jako ten psychický, byly opomíjeny. Panovala neinformovanost a psychické šikaně se nepřikládala přílišná váha a důležitost. Dotazované bylo líto, že jí nikdo nevěří, co se ve škole odehrává, protože nebyla vyloženě outsiderem. Především rodiče situaci údajně značně zlehčovali.

Respondentka uvedla, že šikana v ní zanechala malé trauma – nad prožité zkušenosti se ovšem dokázala povznést. Patřila mezi psychicky vyrovnanější děti a problémy řešila sama v sobě. Dodnes má tendence k sebepodceňování, přehnané kritice vůči vlastní osobě a nevěří si v oblasti fyzické atraktivity, které se i šikana týkala.

S agresory se nevidá, každý jsou v nynější době někde jinde. Pokud se náhodně setkají, je schopna s nimi bez větších problémů komunikovat. „*Prostě jsem se nad to povznesla, že to byla svým způsobem klukovina,*“¹²⁵ dodala.

5.3.2 Příklad č. 2

Druhá respondentka byla šikanována na osmiletém gymnáziu, ze kterého později odešla. Studovala zde celkem šest let a v podstatě celou dobu byla nucena snášet útrapy spojené se šikanováním. Šikana probíhala mimo jiné v nepřímé podobě, kdy bylo přibližně šest dětí dojíždějících z okolních vesnic svými spolužáky vyloučeno

---

¹²⁴ Rozhovor č. 1, s. 2.

¹²⁵ Tamtéž, s. 2.

z kolektivu. Mezi vyloučené patřila i respondentka. Třída se takto diferencovala na silnější většinu a menší skupinu slabších. V méně početné skupině nepanovaly žádné problémy ani konflikty a členové si mezi sebou utvořili určité pouto. S menšinou nikdo nechtěl komunikovat: „*Vlastně byli jsme tam jen sami pro sebe,*“¹²⁶ dodala.

Dotazované ženě se druzí smáli kvůli brýlím a nadávali jí. Když se jí něco nedařilo, znovu došlo na škodolibé posmívání. Ve chvíli, kdy vyřkla jakýkoliv návrh, skupina silnějších ho okamžitě zamítla. Fyzický aspekt šikany se projevoval v podobě krádeží a ukrývání osobního majetku či jeho přilepování k lavici pomocí izolepy. V hodinách tělesné výchovy, při hraní volejbalu, docházelo k silným úderům míčem na slabší děti a strkanicím. Krádeže věcí první půlrok probíhaly téměř denně. Respondentka kladla odpor, bránila se a krádežím tak dokázala po čase zabránit. Odstrčené děti spojovalo jakési poznávací znamení – nošení brýlí. „*Všichni jsme vlastně nosili brýle. Vypadalo to, jako když je náš poznávací znak, že máme brýle,*“¹²⁷ sdělila. Děti byly dle jejích slov chytřejší než ostatní spolužáci. Na druhou stranu si ale nevěděly rady se sociální stránkou třídního života.

Hlavním vůdcem, respektive vůdkyní kolektivu agresorů, byla dívka, dcera zaměstnankyně školní kanceláře. Spolu s ředitelovým synem a jeho bratrancem utvořili silné jádro, které ovládalo a manipulovalo s celou třídou. Tito prominentní jedinci rozhodovali, koho k sobě pustí a kdo bude vyloučen do kolektivu outsiderů. Většina dětí ze silnějšího kolektivu se mezi sebou znala již z dob základní školy.

Na gymnáziu studovala i respondentčina starší sestra, k níž se později o přestávkách připojovala. O hodinách sedávala s chlapcem ostrakizovaným kvůli sexuální orientaci a se kterým ji pojilo pevnější přátelské pouto. Šikana v ní nejprve vzbuzovala velkou lítost a nepříjemné pocity. Nechápala, proč se jí ostatní posmívali, a neustále hledala chybu sama v sobě. Později se s tím vyrovnala, řekla si, že má jako lidská bytost svou hodnotu a o kontakt se spolužáky již více nestála.

Šikana vyvolala stres, který dle její domněnky vyústil až v gastritidu a bolesti hlavy. Bolest hlavy nabývala takové intenzity, že bezradní rodiče vyhledali pomoc nejednoho specialisty. Nakonec se obrátili na psycholožku. Příčinu těchto

---

¹²⁶ Rozhovor č. 2, s. 1.

¹²⁷ Tamtéž, s. 2.

psychosomatických obtíží dnes respondentka vidí právě v šikaně, protože v ostatních aspektech jejího života bylo vše v pořádku.

Dále jsme se zabývaly otázkou řešení šikany. Tázaná vypověděla o lhostejném přístupu jejich mladé třídní učitelky. Jako příklad uvedla situaci, kdy se při třídnické hodině rozhodovalo o určitých věcech. Respondentka se neostýchala vyjádřit vlastní názor, ovšem třída se obrátila na svou vůdkyni, která naznačila, že s daným návrhem nesouhlasí. Návrh byl na popud vůdkyně okamžitě zamítnut. Učitelka tuto situaci okatě přehlédla. Přála si mít krásnou, idylickou třídu prostou neshod, třídu, kde jsou všichni přátelé. Problémy nechtěla vidět, natož řešit. Tento nevhodný přístup učitelky v dotazované ženě vyvolal pocit bezmoci. „*Byla to taková bezmoc, že i když jsme o tu pomoc volali, nikdo nám neodpověděl,*“¹²⁸ okomentovala situaci. Sdělila mi, že její rodiče se k problému postavili správně, když jí naznačili, že se agresory nemá zabývat. „*Třeba jsem našim řekla, že jsme tam něco řešili a že všichni byli proti mně – a naši, já myslím, zareagovali docela dobře, když mi řekli, abych si z nich nic nedělala, oni jsou ty blbci, třeba na to buď časem přijdou, nebo ne,*“¹²⁹ podotkla. Sama respondentka se se šikanou vyrovnala dobře a neměla potřebu se do třídnímu kolektivu zapojovat.

Prožitá zkušenost ji zocelila, učinila ji citlivější a všímavější vůči tomuto sociálně patologickému jevu. Mnoho přátel sice nemá, ale o to více si cení těch pravých, právě i díky šikaně, jak uvedla. Zmínila, že na každém člověku se dá najít něco dobrého, a proto nikoho neodsuzuje za to, kým je a jaký je.

Od odchodu z gymnázia se žena vídá jen se svým sousedem z lavice. O kontakt s ostatními nejeví zájem. Na sociální síti Facebook si ji sice někteří přidali do přátel a chodí jí pozvánky na třídní srazy, ale na žádný nešla a ani jít nehodlá.

5.3.3 Případ č. 3

V pořadí třetí respondentka se se šikanou potýkala po oba dva stupně ZŠ. Útoky nabraly největší intenzitu v páté třídě a pokračovaly až do sedmé – později se díky přestupu do jiného kolektivu situace uklidnila. Jako dítě si nebyla vědoma ničeho, čím by mohla

---

¹²⁸ Rozhovor č. 2, s. 6.

¹²⁹ Tamtéž, s. 4.

spolužáky vyprovokovat k šikaně. Sama sebe ovšem vnímala jako lehkou pasivní oběť, která se vůbec nebránila. Byla dítětem, které nebylo po psychické stránce zralé na vstup do ZŠ: „*Já jsem byla opravdu člověk, kterej byl nepřipravenej na vstup na základní školu. Až když jsem byla ve třetí, tak bych nejradši teprve nastoupila do první. Jako čelit takovému množství dětí, umět nějak komunikovat mezi nima nebo žít, učit se, tak to jsem prostě neměla šanci zvládnout.*“¹³⁰ Tuto nepřipravenost zpětně vidí jako jeden ze spouštěcích mechanismů šikany – díky ní měla špatné známky, za které se jí ostatní děti vysmívaly. Celý první stupeň pro ni byl velkou nejistotou, byla rozpačitá, nedokázala se soustředit na výuku. Mezi dětmi si našla jednu přítelkyni, ke které silně přilnula. Někdy se stalo, že její přítelkyně do školy nepřišla a dotazovaná se bez ní ve třídě cítila zcela ztracená. Doma nebyla situace o nic lepší. Jak během rozhovoru vypověděla, křik obstál nade vším, Radost ze školy a myšlenky na učení šly stranou a špatný prospěch na sebe nenechal dlouho čekat. Matka se s ní snažila vše dohnat, ale ona se na učení nedokázala soustředit.

Dotazovaná zažila především verbální formu šikany. Ovšem dokázala si vybavit i vzpomínku, kdy kolem ní prošel chlapec, který ji z ničeho nic silně uštkl do ramene. Ve třídě se stala terčem útoků jednoho hlavního agresora, který na její účet pronášel různé poznámky a vtípky a získával si tak zbytek kolektivu, který mnohokrát propukl ve výbuch smíchu. Chlapec měl občas k dispozici tři ochotné přísluhovače, kteří ho v zesměšňování oběti podporovali. Respondentka jim nahrávala do karet špatnými známkami: „*A když prostě viděli ten můj sešit plný pětěk, tak zase, jo (jméno tázané), co jinýho než za pět! Takže já jsem jim dávala takovýdle záminky k tomu, aby si do mě mohli drknout. Aby si mě jako mohli sjet po tý stránce, že je nezklamou v těch pětkách.*“¹³¹ Vždy, když se psala „pětiminutovka“, diktát či jiná písemná práce, byla vhodná příležitost k posměchu, líbilo se jim, že má někdo horší známky než oni. Ublížovat někomu, kdo ve třídě patřil k prospěchově nejhorším, možná ulehčovalo jejich svědomí, na jedničkáře by si takto nedovolovali, sdělila mi žena. Časem začaly kolovat i pomluvy ze strany dívek. Respondentka zdůraznila, že je věřící člověk a ani v dobách povinné školní docházky se s tím před ostatními netajila. Je tedy možné, že její víra a z ní pramenící odlišnost od spolužáků a jiný způsob smýšlení, je po určité

---

¹³⁰ Rozhovor č. 3, s. 2.

¹³¹ Tamtéž, s. 2.

stránce provokoval a dívky rozšiřovaly fámy o podivínství. Respondentka se domnívá, že kvůli vzhledu ani stylu oblékání jí nepomlouvaly.

Byla natolik nesmělá a tichá, že o tom, co se odehrávalo ve škole, doma moc nemluvila. Pamatuje si, jak večer hodně plakávala, nechtěla chodit do školy a ovládala ji zoufalost spolu s úzkostí. Během rozhovoru zdůrazňovala především úzkostné stavy. Svěřila se i s tím, že se bála komunikovat s chlapci, protože děti, které ji ve třídě šikanovaly, byly příslušníci tohoto pohlaví.

Neopomenutelným aspektem případu bylo i jeho řešení. Ze strany rodičů se šikana neřešila, rodina jí v těchto těžkých časech nebyla nápomocna. Přispěl k tomu i fakt, že se respondentka nesvěřila, ale jak bylo již psáno, plakávala a nechtěla do školy chodit. Matka si varovných znaků povšimla a ptala se dcery, co se stalo. Žena o tom ovšem mluvit nechtěla. Ani ve škole nebyla situace o nic lepší. Agresoři patřili mezi oblíbence pedagogů, matka jednoho z nich na škole vyučovala, takže si vůči nim netroufli zasáhnout a snad si i mysleli, že takové chování bylo v pořádku, jak vypověděla tázaná. Třídní vyučující věc odsunula do pozadí a situaci neřešila. Občas sice agresory slovně pokárala, ale nic víc nedělala. Výjimku učinila jiná pedagožka, která zařídila přestup do jiné třídy. Dotazovaná mi vylíčila, že se cítila bývalými spolužáky ze třídy vyštována. Přejít nesla těžce: *„Připadala jsem si fakt hrozně. Jako že tamhle je nějaký problémový človíček, tak se ho zbavíme, a teď to všichni vědí, tam kam jdu, že to je ten divnej člověk, kterej jde sem a prostě bylo mi šíleně.“*¹³² Po čase pocity odezněly a v novém kolektivu se jí zalíbilo. Respondentku ještě bránil otec její nejlepší přítelkyně, na kterou si děti také čas od času troufaly. Bylo tomu možná jen díky přátelství s ní. Vyhledal před školou agresory a pohrozil jim.

Fakt, že se ve škole šikana neřešila, v dotazované jen podporoval pocit toho, že byla odlišným, problémovým jedincem, který si zasloužil takové zacházení od agresorů, neboť mlčení znamenalo ztotožnění se, jak uvedla. Nicnedělání vnímala jako skrytou podporu trýznitelů v tom, že jejich chování bylo správné. Zmínila se o lítosti nad tím, jak se celá záležitost nechala volně plynout bez jakéhokoliv zásahu. Pro dítě je totiž důležité, aby se ho někdo zastal, když se nemůže a není schopno bránit. Sama agresorům mnohokrát chtěla vzdorovat, připravovala si i věty, kterými by je zarazila,

---

¹³² Rozhovor č. 3, s. 7.

ale nedokázala tak učinit. Žena uvedla, že potřebovala někoho, kdo by to udělal za ni. Cítila se jako vězeň, který se sice chtěl osvobodit, ale nemohl, svázaná vším, co se okolo ní dělo. Další slovo, kterým popsala své tehdejší prožívání, bylo „otrok“ – otrok třídy, do které chodila, otrok lidí v ní. Agresory pak popsala jako jedince, kteří sami měli osobní problémy v domácím prostředí a šikanou si zvyšovali ego. Byli to lidé hluboce nešťastní, vnitřně rozervaní a nedostávalo se jim bezpodmínečné lásky, po které každé dítě touží. Vzniklý deficit pak kompenzovali šikanováním.

Hovořily jsme i o tom, zda ji šikana nějakým způsobem poznamenala – na tuto otázku jednoznačně odpověděla, že ano, a to intenzivně. Do dnešních dob musí s mnoha věcmi bojovat. I nyní nastanou určité situace, kdy se jí vrací pocity, které prožívala během šikany, konkrétně tedy strach a úzkost. Je nucena s nimi bojovat, aby ji neměly možnost ovládnout. Při kterých situacích se tak děje, jsem se nedozvěděla, řekla mi, že to jsou dosti osobní věci. Vzhledem k tomu, že agresori byli povětšinou chlapci, vypěstovala si v sobě až přehnanou ostražitost vůči mužům a hůře s nimi navazuje vztah. Jakožto věřící člověk má možnost léčit se pomocí Svátostí, chápe je jako nepopsatelně krásnou věc, která má schopnost pomalu, ale jistě zahladit i ty největší šrámy na duši.

Na svůj prožitek nahlíží pozitivním způsobem. Pro dítě je sice šikana hroživou zkušeností, ale jako dospělému jedinci mu dopomůže k pochopení významu a váhy utrpení v životě. Taková bolest prý člověku přináší mnoho dobrých věcí. Posouvá ho dál ve způsobu uvažování a vůbec v celém jeho vývoji. Utrpení s sebou přináší užitek, očišťuje a vychovává. Zkušenost popsala jako jakési střípky, které člověka dokáží ovlivnit, ať chce nebo nechce. Tyto jednoduché částičky života se do něj zarývají jako hřebíky do zdi, které již nikdy nevyndá a jsou jeho součástí. Šikanu ale dokázala zvládnout a vyrovnat se s ní. Ovšem pokládá si otázku, co by se asi odehrálo, kdyby ji tehdy trýznili mnohem horším způsobem.

S lidmi, kteří jí šikanovali, se čas od času potká, ale vzájemně se ignorují a nereagují na sebe. Až na jednu výjimku. Po několika letech se náhodně na autobusové zastávce setkala s dívkou, která ji pomlouvala. Bývalá spolužačka se jí omluvila, vyjádřila lítost a nepochopení nad tím, proč ji vlastně trápili. Respondentka omluvu s vděkem přijala.

5.3.4 Případ č. 4

Předposlední rozhovor proběhl s mužem. Jeho matka pracovala jako učitelka na vesnické ZŠ. V době respondentova zahájení povinné školní docházky jí byla navíc svěřena funkce zástupkyně ředitelky. Školu navštěvovalo také několik žáků osmé a deváté třídy se špatnými studijními výsledky. Tito žáci neměli pedagožku v oblíbě kvůli známám, kterými hodnotila jejich školní snahu. Jakožto syn nepopulární učitelky se muž již během prvního stupně ZŠ stal terčem ataků ze strany těchto jedinců. Když probíhaly sportovní hry v rámci školní družiny, agresori si na něj počkali ve skladu náčiní, chytili ho a vyhrožovali mu. Čas od času na něj hodili míč, strčili na žíněnku nebo polili vodou. Vždy si ho vyhlédli a trápili na místech mimo dohled pedagogů a zaručili si tak skrytost konání. Šikana se na prvním stupni z větší části odehrávala právě na sportovních hrách družiny. Respondent se bál na ně chodit, protože věděl, co bude následovat. Domů někdy odcházel s modřinami, ale měl strach se někomu svěřit, domyslel si, že by tím situaci jen zhoršil. Jako žák první třídy neměl tušení, proč byl sužován útoky starších dětí. Až postupem času, v druhé až třetí třídě, si uvědomil, v čem tkvěl důvod – v nenávisti k jeho matce. Odchodem problémových jedinců ze základní školy ovšem šikana ani zdaleka neskončila.

Na druhém stupni začala respondentova matka učit český jazyk a občanskou výchovu i ve třídě, kterou sám navštěvoval. Zde patřil k jedničkářům. V několika spolužácích, kteří v učení nevynikali, zmíněná skutečnost vyvolala zdání, že předem znal zadání testů, nemusel se snažit a dobré známky měl zadarmo. Tito spolužáci byli údajně čtyři a během rozhovoru je označil za třídní autority a agresorské jádro, které ho šikanovalo. Respondentova matka zastávala názor, že syn učitelky musí jít ostatním příkladem a učivo bravurně ovládat. Poctivě tedy studoval a rozhodně předem neznal obsah písemných prací. Dle jeho názoru ale nemělo smysl tuto domněnku spolužákům vyvracet. Šikana se na druhém stupni projevovala nejprve v náznacích. Při fotbale byl vybírán do týmu jako poslední, při samotné hře byl faulován a obecně ho ostatní neakceptovali jako rovnocenného člena party. Později se nevyhnul ani verbálnímu násilí: „...*slovní útoky byly prostě klasický, jako třeba ty učitelскеj zmrde! Svině, ty všechno víš dopředu, ty se nemusíš učit, všechny známky máš zadarmo!*“¹³³ V jistých

---

¹³³ Rozhovor č. 4, s. 4.

aspektech šikana probíhala i v mimoškolním prostředí. Na vesnici bylo zvykem pálit Jidáše a také řehtat o Velikonocích. Dotazovaný se událostí rád účastnil, i když věděl, že tam nebyl vítán. Potkal se totiž s agresory ze třídy, kteří mu hrozili násilím. Vzpomněl si i na to, že byl třídními autoritami několikrát surově zbit. V hodinách se tito jedinci k jeho matce chovali velmi agresivně. Byli schopni zmanipulovat pro svou neshovívavost k učitelům, a tím pádem též k dotazovanému, většinu třídy. Našlo se ale i několik spolužáků, kteří se s respondentem přátelili od samého počátku školní docházky a stáli na jeho straně. Mezi nimi byl také jeho nejlepší přítel. Vyprávěl mi událost, kdy se kolektiv měl sejít ke společnému posezení v restauračním zařízení. Dotazovaný na sešlost nebyl pozván, stejně tak jako jeho přátelé. Šikana se tedy částečně dotkla i jich. Byť byl obklopen několika málo spojenci, když přišlo na řadu fyzické napadení, bránil ho jen nejlepší přítel. Ze strachu před autoritami se ho nikdo jiný nezastal.

K šikaně docházelo poměrně často. V počátcích (na prvním stupni) skoro pokaždé, když se hrály sportovní hry. Neměl šanci se svým tyranům vyhnout. Agresorské útoky naštěstí nebyly tak intenzivní a brutální, protože byl malé dítě a šikana by se snadno zjistila, což dnes respondent vnímá jako výhodu. Četnost šikany na druhém stupni si nebyl schopen přesně vybavit, ale podotkl, že k ní mohlo docházet i každý den. Spolužáci respondenta nejraději šikanovali při sportu, protože učitel tělesné výchovy nebyl schopen takové chování rozlišit od běžných potyček.

Na prvním stupni se bál a plakal, když mu starší děti vyhrožovaly. Tušil totiž, co bude následovat. Těšil se, až bude doma, kde se cítil dobře a bezpečně. Na druhém stupni potom šikanu prožíval jako věc, kterou bylo jednoduše nutno přežít. Říkal si, že po ukončení docházky trápení jistě skončí, ale nestalo se tak. Po odchodu ze školy se totiž odehrálo ještě několik incidentů. V patnácti letech chodil s nejlepším přítelem na vesnické zábavy. Zde byl fyzicky napaden jedním z agresorů. Respondent padl zbitý na zem a než se stačil zvednout, viděl svého přítele, jak agresorovi útok oplácí. Domů se muž vrátil s četnými šrámy a modřinami. Na chodbě se potkal s matkou a sdělil jí, co se na diskotéce odehrálo. Ráno zjistil, že si matka šla stěžovat rodičům agresora, čímž dotyčného podnítila k větší nenávisti. Nevraživost přetrvává do dnešních dnů. Kdykoliv se potkají, bývalá oběť má z násilníka strach. Prý by stačil jen malý náznak a zaútočili by na sebe znovu.

Případ se údajně neřešil žádným způsobem. Muž se zamyslel a řekl mi, že se doma občas svěřil své sestře, ale s matkou si promluvit nechtěl, protože by si tak zbytečně přivodil problémy. Myslel si, že řešit to nemá smysl. Nejlepší přítel, se kterým situaci probíral, ho v domněnce jen podporoval. Vzhledem k tomu, že šikana probíhala skrytě, učitelé občas zahlédli jen drobné náznaky, které označili za běžné šarvátky mezi chlapci a nanejvýš je okřikli. Opět zmínil učitele tělocviku, muže bez jakéhokoliv odborného vzdělání, který přišel do tělocvičny, rozkázal žákům, ať si vezmou sportovní náčiní a něco si hrají. Vůbec se nezabýval tím, k čemu v jeho hodinách docházelo. Když si dotazovaný zkusil stěžovat, pedagog tomu nevěnoval pozornost. Přístupem pedagogů se nezabýval: „...prostě se to vždycky nějak přežilo a pak bylo dobře. Takže proč by se mělo něco řešit – jako jsem tady a jsem v pohodě. Proběhlo to tak, jak to mělo, asi.“¹³⁴ Chvillemi sice přemýšlel nad tím, že by se měl ozvat, ale myšlenku zavrhl jako zbytečnou, situaci by zhoršil. Se šikanou se smířil a odůvodnil si ji tak, že agresori měli právo ho trápit: „Oni na to maj asi právo prostě, každé dítě má nějakýho učitele, kterýho nemá rádo. Já jsem byl učitelskej syn a ještě ke všemu mě matka učila – to byl největší průšvih.“¹³⁵

Mladý muž uvedl i fakt, že ho šikana poznamenala. Domnívá se, že díky šikaně se chová v určitých situacích ustrašené, dle jeho slov přímo „srabácky“. Svou zbabělost ilustroval na tom, že nikdy nezaútočil ani se nebránil a nechal se zbít. Smířil se s tím, že bude v životě vždy určitým způsobem bit – například na penězích. Díky zkušenostem se šikanou se ale stal vnímavějším k problémům druhých, především svých blízkých. Mnohdy si prý člověk problémů všimnout nechce a ignoruje je.

Když jsem se zeptala na zpětný náhled na zkušenost, respondent jednoznačně odpověděl, že se měl zachovat jinak, měl více bojovat, ale strach mu to nedovolil. Avšak podotkl, že svého tehdejšího chování tolik nelituje. I na negativní událost lze totiž vždy najít něco pozitivního, domnívá se.

S agresory se čas od času setká. Až na jednu výjimku se všemi vychází bez problémů. Na jeho matku oni sami vzpomínají jen v dobrém, mnohokrát jim totiž pomohla i navzdory problémovému chování. O matce hovořil velmi často. Popsal ji jako vlídnou osobu, která neváhala pomoci dívce, která experimentovala s drogami či

---

¹³⁴ Rozhovor č. 4, s. 7.

¹³⁵ Tamtéž, s. 6.

kteřá nosila svačiny dětem ze sociálně slabších rodin. Myslí si, že agresoři si své špatné známky odůvodňovali neschopností učitelky, což dle jeho názoru nebyla pravda.

5.3.5 Příklad č. 5

Pátý respondent se se šikanou poprvé setkal zřejmě na přelomu prvního a druhého stupně, přibližně ve čtvrté třídě. Potýkal se s ní až do sedmého ročníku. Agresorem byl starší chlapec. Popsal mi ho jako atraktivního a silného jedince, který se těšil velké popularitě mezi dívkami. Pocházel však z rodiny alkoholika. Dotazovaný si vybavil, že když byl mladší, agresora běžně potkával na chodbě ve škole a neměl s ním problémy. Pak se zřejmě v násilnickově rodině přihodilo něco, co spustilo lavinu šikanování. Fyzicky útočil na mladší a slabší spolužáky. Konfliktům se dle respondentových slov nevyhnuli ani pedagogové, po kterých byl schopen házet židle a nadávat zvláště těm, které neměl v oblibě.

Z počátku násilník při náhodném setkání a krátkém očním kontaktu s obětí vyhrožoval napadením: „*Nejdřív měl problémy toho typu jako: „Co na mě čumíš!“ a vystartoval po tobě, jako že ti dá přes hubu.*“¹³⁶ Později přešel na jinou strategii: „*Když už ses pak na něj nekoukal a on věděl, že se ho bojíš, tak k tobě šel a řekl: „Ty si na mě čuměl!“ Ty ses koukal dolu, on se taky koukl dolu, podíval ses na něj a on po tobě šel, prostě natvrdo, hned.*“¹³⁷ Dotazovaný zažil fyzické útoky čítající fackování, bití, chytání pod krkem, škrcení a surové kopání. Po násilném aktu agresor v klidu odešel jako by se nic nestalo. Respondenta a jeho blízké přátele šikanoval při náhodném setkání na chodbě, v šatnách i na toaletách. Nejideálnější příležitost pro šikanu byla při hraní stolního tenisu na chodbě školy. Žáci tam chodili hrát po vyučování či o přestávkách. Nikdo tuto aktivitu neorganizoval, nebyl zde přítomen pedagogický dozor. Pokud se agresor hry neúčastnil, zaměřil svou pozornost na trápení mladších. Starší chlapci útoky ignorovali, ostatní se násilníka obávali a netroufali si zakročít.

Respondenta šikanující chování rozčilovalo, zároveň se bál chodit do školy a byl zvýšeně nervózní. Jakmile se blížila situace, kdy dojde ke konfrontaci s násilníkem, bylo mu nevolno a chtělo se mu zvracet. Negativní pocity se promítly do

---

¹³⁶ Rozhovor č. 5, s. 1.

¹³⁷ Tamtéž, s. 1.

psychosomatické roviny v podobě bolesti žaludku. Možnost, jak dosáhnout pocitu úlevy, bylo vyhýbání se místům, kam agresor chodíval nebo zjištění, že onemocněl: „*Nejlepší bylo, když jsme zjistili, že je nemocnej. To se do školy chodilo hladce, to byl klid... Což bylo velmi často, protože jeho rozepnutá bunda, tričko a šála v zimě prostě nestačí.*“¹³⁸ Nakonec se respondent rozhodl se šikanou definitivně skoncovat. Díky výcviku v bojovém umění dokázal tázaný překonat nervozitu a strach a řekl agresorovi, ať přestane. Pobouřený násilník ho okamžitě přitiskl ke zdi a chtěl ho udeřit pěstí. Šikanovaný stihl uhnout, agresor vši silou narazil rukou do zdi. Druhý den přišel do školy se sádrou – ruku si tvrdým nárazem zlomil. Tímto incidentem šikana skončila a tázaný mohl do školy chodit zcela klidný. Agresor si ještě několikrát zkusil dovolovat na mladší žáky, ale narazil na odpor ze strany spolužáků, kteří si díky respondentově obraně uvědomili, že se nejedná o pouhou hru, ale o šikanu, kterou je třeba zarazit. Došlo mezi nimi k potyčce, ze které si účastníci odnesli drobná zranění. Agresor se poté začal zaměřovat na skryté způsoby šikany, kdy ubližoval cíleně zvoleným obětím. Již nenapadl každého a respondenta si vůbec nevšímal, naopak ho zdravil jako přítele.

V další části rozhovoru jsme se dotkli otázky řešení případu. Mladý muž vypověděl, že byť pedagogové o šikaně s největší pravděpodobností věděli, nijak nezasahovali. Alespoň ne tak, aby si toho oběti byly vědomy. Nejvíce zarážející byl přístup ředitelky, která několikrát byla svědkem šikany, ale prošla bez povšimnutí: „*On tam hulákal přes pingpongovej stůl, jednoho kluka tam držel pod krkem, pani ředitelka prošla s tím, že v zádech měla spoustu nádávek od nás... Nezájem naprostej.*“¹³⁹ Tázaný se svěřil rodičům a probírali různé možnosti, jak se k agresorovi chovat a vypořádat se s ním, když tak nečiní učitelé. Otec synovi řekl, aby se se šikanou vypořádal sám a více se situace doma neprobírala. Jistý náznak řešení se objevil u třídní učitelky, která se agresorovi snažila slovně vymluvit špatné chování. Přístup pedagogů respondenta velmi rozčiloval, vadilo mu, že nebyli schopní si s násilníkem poradit. Takové přehlížení a neřešení šikany vnímá jako velkou chybu a naprosté selhání. Pedagogové jsou ve školách od toho, aby dětem zajistili bezpečné prostředí pro vzdělávání, výchovu a růst – pokud tak nejsou schopní a ochotní činit, nepatří tam.

---

¹³⁸ Rozhovor č. 5, s. 9.

¹³⁹ Tamtéž, s. 4.

Respondentovo chování vykazuje znaky, které označil jako možné následky šikany. Je vysoce ostražitý vůči okolí, a pokud jde do míst, kde nikoho nezná, čeká od lidí jen to nejhorší. Zvláště obezřetný je u jedinců, kteří jsou podobní šikanujícímu chlapci – ať už chováním nebo vzhledem. Stačí jen, aby člověk v podobném oblečení jako nosíval agresor, prošel kolem a muž ihned zpozorní, ohlíží se a přeběhne mu mráz po zádech. Také mu vadí namyšlené chování, které považuje za skrývání slabosti: „*On měl machýrkovský vystupování, takový jakože: „Já jsem teda nad věci, všichni mi polibte zadek.“ Tak to fakt nemam rád.*“¹⁴⁰ Díky prožité šikaně také špatně snáší situace, se kterými nemůže nic dělat a týkají se jeho osoby.

Na zkušenost se šikanou nahlíží smíšeně. Na jednu stranu údajně získal pocit jistoty a postavením se agresorovi přijal roli zachránce, který pomohl mnoha lidem ze ZŠ. Sdělil, že i negativní zkušenost má svou světlou stránku: „*...i když je to negativní zkušenost, tak je pozitivní v tom, že vůbec nějaká taková zkušenost přišla, protože když budu mít děti nebo se potkam s dítětem, který je šikanovaný, tak trošku budu vědět, co s tím.*“¹⁴¹ Na druhou stranu měl dosti nelehké dětství. Vzhledem k tomu, že se se šikanou setkal a zároveň nerozuměl tomu, proč se agresor takovým způsobem chová, dlouhou dobu se bál situací, které neznal a nechápal.

Agresor byl v deváté třídě údajně vyloučen ze stávající školy a přeložen na jinou. V dospělosti několikrát surově napadl svou přítelkyni a minimálně dvakrát byl zatčen. Sám respondent pocítuje lítost nad tím, jak špatně agresor dopadl a podotkl, že tomu tak vůbec nemuselo být. Kdyby se s ním náhodně setkal, rozhodně by se snažil bez povšimnutí projít okolo a zároveň bedlivě kontrolovat, zda se nechystá zaútočit. I jako dospělý muž, který se umí bránit, by měl z agresora strach.

V závěru našeho rozhovoru podotkl, že každý z pedagogů by se měl dívat kolem sebe a vnímat, zda se v jeho škole neodehrává šikana, ať fyzická nebo psychická.

---

¹⁴⁰ Rozhovor č. 5, s. 8.

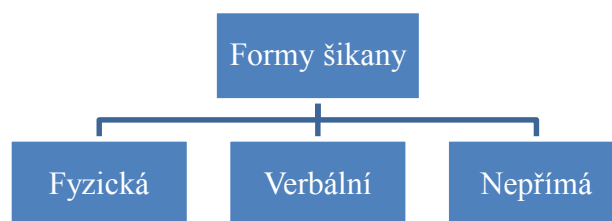
¹⁴¹ Tamtéž, s. 6.

5.4 Analýza a interpretace získaných dat

5.4.1 Shrnutí závěrů z první výzkumné otázky

Zkušenosti vybraných obětí je možné shrnout do určitých kategorií, které vyvstaly z otevřeného kódování. Zvolila jsem ty, které se dotýkají *forem šikany*, jejího *prožívání* obětí, *řešení případu* a zpětného *náhledu na zkušenost*, protože primárním cílem je co nejpodrobněji přiblížit zkušenosti dotazovaných právě v těchto aspektech.

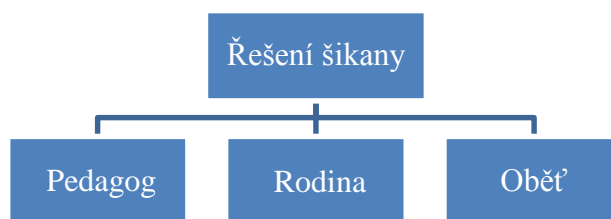
Diagram č. 1: Formy šikany

Zdroj: Autorka práce

První diagram znázorňuje formy šikany. Tato kategorie přibližuje, jaké konkrétní způsoby ubližování respondenti zažili. Při posuzování forem šikany jsem se opírala především o klasifikaci šikanujících útoků, kterou podává autor Kyriacou. Fyzická forma spočívala jednak v přímém násilí na oběti: údery do různých částí těla, fackování, chytání pod krkem a škrčení, kopání, zbití agresorem, ale i v krádežích a ukrývání osobního majetku či jeho přilepování k lavici izolepou. Verbální forma zahrnovala slovní napadání nadávkami, urážkami, zesměšňování škodolibými poznámkami a vtipy směřovanými na vzhled a chování oběti, vyhrožování napadením. Pod nepřímou formu šikany jsem zařadila sociální izolaci oběti, kterou spolužáci vyčleňovali z kolektivu, nemluvili s ní, pomlouvali ji, okamžitě zamítali její návrhy, vybírali ji do her jako poslední a obecně ji nepřijímali do činností skupiny. Jednotlivé formy se mezi sebou mohly také kombinovat.

Diagram č. 2: Řešení šikany

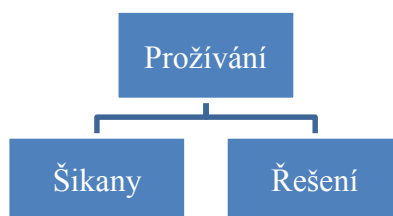

Zdroj: Autorka práce

Druhý diagram přibližuje řešení šikany. Pedagogové k řešení šikany zaujali povětšinou pasivní, lhostejný a vyhýbavý přístup. Dle slov respondentů tak činili z různých důvodů – neměli dostatek informací a kompetence potřebné k řešení případu, problém šikany přehlíželi, aby si nezkazili iluzi o tom, že jejich třída je idylickým, bezproblémovým místem. Agresori také mohli být jejich oblíbenci, proti kterým nechtěli zasahovat. Šikanu někdy bagatelizovali a označovali za běžné potyčky mezi dětmi. Z poskytnutých informací zároveň není patrné úsilí o komplexní řešení problému. Zřejmá byla jen snaha vyřešit aktuální problém viditelných projevů šikany slovní pohrůzkou, vyloučením šikanujícího chování agresorovi nebo přesunutím oběti do jiné třídy. Další kód zahrnuje rodiny obětí. V případě, že se na základě viditelných příznaků rodiče o šikaně dozvěděli, navštívili školu a také si promluvili s agresorem či jeho rodiči – požadovali nápravu, avšak bez úspěchu. Pokud se dítě samo svěřilo, tak jej utvrzovali v tom, aby si agresorů nevšímalo, nezabývalo se jimi nebo se naopak postavilo na odpor. V jednom případě se rodiče o šikanu nezajímali hlouběji než dotazem, co se ve škole odehrává. Oběť se sama nechtěla více svěřit, a tak se situací dále nezabývali. Pod kód „Oběť“ jsem zahrнула strategie řešení tohoto jevu zaznamenané u šikanovaných. Oběti zkoušely zmírňovat negativní dopady šikany nejrůznějšími způsoby: upnutím se k jedinci, který pozitivně opětoval snahu o spřátelení se, pobytem v přátelštějším kolektivu či ve společnosti staršího sourozence, kde nacházely klid, bezpečí a pocit sounáležitosti. Oběti se také vyhýbaly místům, kde by se agresor mohl vyskytovat, snažily se uvědomit si vlastní lidskou hodnotu a označit tak násilníky za hlupáky (na základě rady od rodičů) nebo se pasivně smířily se situací. Strategii představovalo i kladení odporu: aktivní zabránění krádeži osobních věcí a také přímá konfrontace s útočníkem mající za cíl zarazit šikanující chování. V některých případech šikanovaní hledali pomoc u rodiny a přátel (svěření se s trápením a pokus

o nalezení řešení) nebo si oběť zkusila stěžovat u pedagoga – strategie se však ukázala jako neúspěšná.

Diagram č. 3: Prožívání

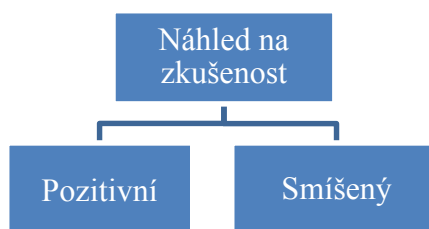
Zdroj: Autorka práce

Třetí diagram vykresluje prožívání. Prožíváním se rozumí „*tok psychických zážitků (obsahů) (...). Každý psychický zážitek má tři stránky, a to poznávací, citovou a motivační („snahovou“).*“¹⁴² Výzkum umožnil zachytit citovou složku díky vylíčení pocitů, které respondenti prožívali během samotné šikany a během jejího řešení. Pocity, které doprovázely šikanu, byly negativně zabarveny a jejich výčet je velmi pestrý. Respondenti často zdůrazňovali strach, také stres, beznaděj, úzkost, lítost, zlost a nervozitu. Jeden z tázaných popsal své tehdejší prožívání slovy otrok a vězeň. Toužil se osvobodit, avšak byl svázaný svým okolím a sám se nedokázal vymanit. Tyto pocity je zároveň možno chápat i jako následky šikany prožívané v období školní docházky. Řešení jednotlivých případů bylo opět provázeno negativními pocity pramenícími z přístupu rodičů a pedagogů: lítost nad skutečností, že oběti nikdo nevěřil, jaká situace ve škole nastala a že se záležitost nechávala bez zásahu plynout. Dále bezmoc, kdy šikanovaný obrazně řečeno volal o pomoc, ale nebyl vyslyšen a podpora pocitu odlišnosti od kolektivu (nálepka „já jsem ten problémový člověk, co si zaslouží být trýzněn, protože jsem divný, špatný...“). Objevila se také odevzdanost a smíření se se situací („nějak se to přežije a bude zase dobře“) či rozčilení nad tím, že pedagogové násilí nezastavili, přehlíželi jej nebo si nebyli schopni poradit.

---

¹⁴² PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*. Vyd. 1., dotisk. Praha: Academia, 2007, s. 45.

Diagram č. 4: Náhled na zkušenost

Zdroj: Autorka práce

Čtvrtý diagram se dotýká zpětného náhledu na zkušenost. Za pozitivní náhled lze označit výpověď, kdy respondent uvedl, že ho prožitek šikany posilnil, zároveň mu dopomohl k větší všímavosti vůči tomuto jevu v okolí a naučil ho, že na každém člověku lze najít dobrou vlastnost. Další účastník výzkumu vypověděl, že mu šikana jednoznačně pomohla pochopit význam a váhu utrpení v lidském životě. Bolest s sebou přináší blahodárný účinek na osobnost člověka v podobě vnitřní očisty a posunu v uvažování a vůbec v celém psychickém vývoji. Rozporuplnost se projevila u dotazovaného, pro něhož šikana představuje posilnění a pasovala ho do role zachránce. Postavil se agresorovi na odpor a pomohl tak dalším spolužákům. Je vděčný, že taková zkušenost přišla a domnívá se, že v budoucnu bude schopen šikanu rozpoznat a řešit. Zároveň mu ale patologický jev velmi znepríjemnil dětství. Smíšený náhled je dále zastoupen u respondenta, který se svěčil, že se měl zachovat jinak, být smělejší, průbojnější a ne se situovat do role pasivní oběti ochromené strachem. Na druhou stranu svého chování tolik nelituje a sdělil, že i negativní událost může mít pozitivní aspekt – záleží na úhlu pohledu, který si člověk zvolí.

5.4.2 Vnímané následky šikany

V další části podkapitoly se zabývám deskripcí a interpretací dat o následcích šikany, které jsem během výzkumu získala. Snažím se tak odpovědět na výzkumnou otázku: „Jaké následky šikany vnímají tito jedinci, kteří byli v roli oběti?“ a dosáhnout tak splnění sekundárního cíle, který je vymezen v podkapitole 5. 1.

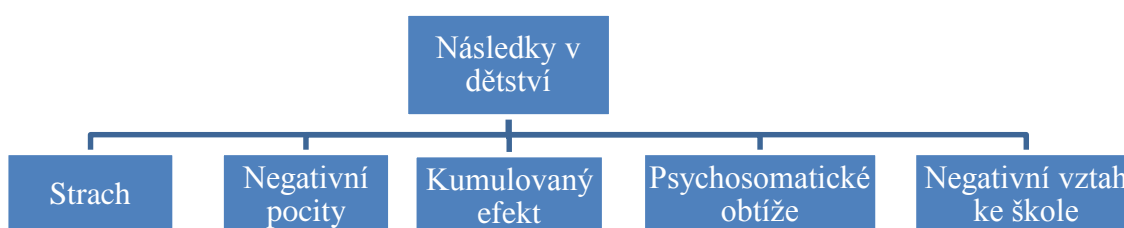
Z výpovědí respondentů vyplývá, že kategorii pojmenovanou „Následky šikany“, lze rozdělit do dvou okruhů. Jednak to jsou následky, které dotazovaní prožívali

v průběhu konfrontace se šikanou v období povinné školní docházky, čili v dětství, a dále následky, které vnímají v dospělosti.

A) Vnímané následky v dětství

Všichni respondenti se bez výjimky shodli na faktu, že pocity a stavy, které šikanu doprovázely v dětství a které lze zároveň označit jako následky, jsou *negativního a nepříjemného charakteru*.

Diagram č. 5: Následky v dětství

Zdroj: Autorka práce

Jedním z nejdůležitějších pocitů, který účastníci výzkumu zažili během šikanování, byl *strach*. Tento výrazný prvek dokáže věrně přiblížit atmosféru šikany. Dlouhodobý a opakovaný strach přináší riziko negativních dopadů na fyzické, ale především psychické zdraví jedince.

Strach se týkal momentu střetnutí se s agresorem, jak přibližují následující výroky:

„Neměl jsem z toho tenkrát nějaký velký traumata. Spíš z toho jednoho debila, kterýho jsem se prostě bál.“¹⁴³

„...když jsem věděl, že končí škola a že budu tam po té chodbě nebo k těm šatnám, kde von bude postávat a dělat velkého machra, tak mi z toho bylo špatně a bál jsem se.“¹⁴⁴

Setkání přinášelo riziko toho, že se útoky budou opakovat a tím pádem bylo potenciálně ohroženo zdraví oběti:

---

¹⁴³ Rozhovor č. 4, s. 9.

¹⁴⁴ Rozhovor č. 5, s. 8.

„...měl jsem strach, potom samozřejmě s tou družinou jít na ty sportovní hry, protože jsem věděl, že mě někdo potká nebo mě schválně někdo trefí míčem a tak jako.“¹⁴⁵

Strach se mohl promítnout i do oblastí života, které oběti osobu násilníka jen připomínaly:

„Tehdy jsem měla strašnej strach z kluků. Respektive jsem měla strach mluvit s klukama. Protože jak se oni ke mně takhle chovali na tý základce, co si se mnou oni dělali, takže jako reagovat a komunikovat s klukama, to prostě pro mě bylo hrozně těžký.“¹⁴⁶

„Šikana mě mohla zranit v tom, že právě tím, že jsem se s tím setkal, tak jsem se bál víc, než je zdrávo, neznámejch věcí nebo věcí, kterejm jsem nerozuměl. Protože já jsem nerozuměl tomu, proč to ten kluk dělá.“¹⁴⁷

Škála emocí, které doprovázely šikanu a o kterých lze současně hovořit jako o následcích tohoto jevu, je velice široká. Mezi respondenty se objevovaly jednak *obecně formulované výrazy* jako *hrozně, nepříjemně, špatně*, ale i *konkrétní stavy a pocity* popisované jako *stres, beznaděj, úzkost, lítost, zlost a nervozita*. Pojítkem těchto pocitů a stavů je skutečnost, že byly vnímány jako *negativní*.

„Nicméně co převažovalo, tak byla ta psychická forma šikany, což znamená nadávky, urážky a z toho vyplývající stres.“¹⁴⁸

„...plakala jsem a byla jsem z toho zoufalá... Takže já jsem se cejtla strašně, jak vězeň, protože jsem sama sebe nemohla osvobodit. Opravdu, když se snažím to popsat úplně vnitřně – ta úzkost, která ve mně byla – tak fakt vězeň no, neřekla bych to jinak.“¹⁴⁹

„Ze začátku mi bylo opravdu hodně líto, když vlastně jedenáctiletá holčička o přestávce sedí sama, nikdo se s ní nebaví, maximálně jako že do mě někdo strčí a ani se neomluví.“¹⁵⁰

---

¹⁴⁵ Rozhovor č. 4, s. 2.

¹⁴⁶ Rozhovor č. 3, s. 13.

¹⁴⁷ Rozhovor č. 5, s. 8.

¹⁴⁸ Rozhovor č. 1, s. 1.

¹⁴⁹ Rozhovor č. 3, s. 8.

¹⁵⁰ Rozhovor č. 2, s. 5.

T: „*Jak si tenkrát šikanu prožíval jako dítě?*“

R: „*Tak především mě to štvalo, cejtil jsem se jako špatně, byl jsem nervózní...*“¹⁵¹

Se šikanou se pojí jev, který se označuje jako tzv. *kumulovaný* či *druhotný efekt*. Šikanovaný začne po určitém čase trpět pocitem, že je skutečně jiný než ostatní a není s ním něco v pořádku. Začne se zvýšeně zabývat vlastní osobou a zároveň v sobě hledá onu chybu, která spustila šikanování. Nakonec se dobere k závěru, že si všechno týrání a obtěžování zaslouží. Znaky tohoto jevu se objevily také u některých účastníků mého výzkumu:

*„Já jsem pořád hledala chybu v sobě, čím jsem teda divná. Jestli jsou to ty brejle nebo jestli divně chodím nebo jestli jsem moc tlustá nebo hubená nebo jaká jsem. Pořád jsem hledala tu chybu na sobě.“*¹⁵²

I ve výpovědi dalšího respondenta se projevil kumulovaný efekt, zde ve spojení s přístupem pedagogů k řešení případu:

*„Jenom mě to podporovalo v tom, že jsem problémová, víš? Jako když jsem viděla, že nikdo nic nedělá, tak to znamená tichý souhlas, že jo. Prostě s tím asi souhlasej. Takže to ve mně pořád víc prohlubovalo takovou tu domněnku, že jsem teda divná nebo špatná nebo že se teda ke mně můžou takhle chovat. Můžou se takhle ke mně chovat, asi jsem fakt taková, že si zasloužím tohle chování.“*¹⁵³

Škody způsobené obětem šikany se dotkly nejen duševní, ale i fyzické stránky zdraví. Dlouhotrvající psychická zátěž provázející patologický jev se promítla do tělesných orgánů a neznáma nastoupily *psychosomatické obtíže* jako nevolnost, bolesti hlavy a břicha či gastritida:

*„Já jsem si vzpomněla, měla jsem i zánět žaludku – a podle mě to bylo i z toho... ze stresu. Potom jsem měla bolesti hlavy, že mě hnali i k psycholožce, že nevěděli, co je se mnou. Je možný, že to s šikanou souviselo, no. Já bych řekla, že jo. Protože vlastně jinej důvod jsme k tomu neměla, doma bylo všechno v pořádku.“*¹⁵⁴

---

¹⁵¹ Rozhovor č. 5, s. 6.

¹⁵² Rozhovor č. 2, s. 5.

¹⁵³ Rozhovor č. 3, s. 6.

¹⁵⁴ Rozhovor č. 2, s. 5.

„Moje pocity byly ryze negativní a jako fakt jsem byl z toho špatnej. Kolikrát mi i bylo blbě. Já jsem to měl všechno skrze břicho, skrze žaludek, takže mi bylo blbě...“¹⁵⁵

Šikánování zároveň způsobuje problémy ve školní adaptaci obětí. Škola je pro žáka místem, kde tráví podstatnou část dne a osvojuje si potřebné dovednosti, návyky a vědomosti. Měla by představovat bezpečné prostředí, prosté narušených mezilidských vztahů (nejen) v třídním kolektivu. Pokud spolužáci oběť týrají nebo zesměšňují, snadno získá *negativní vztah ke škole*. Stejně tak tomu bylo u některých respondentů, jak dokreslují tyto výpovědi:

„Já jsem se strašně bál školy a nechtěl jsem tam. Dokonce u nás byla na návštěvě nějaká psychologka, poradkyně.“¹⁵⁶

„Když už to pak bylo až tak, že tam došlo k úderum, tak jsem do školy vůbec nechtěla chodit. Nicméně mam mamku pedanta, takže vim, že tam bych narazila z tý stránky. Kdybych řekla, že mě třeba bolí břicho a nechci do školy, tak bych stejně šla. Vim, že v tej době jsem si to jako prožívala, bála jsem se, nechtěla jsem tam chodit, ale... ale bylo mi to svým způsobem prd platný.“¹⁵⁷

B) Vnímané následky v dospělosti

Nebezpečnost působení šikany nespočívá jen v její rafinované skrytosti a zákeřnosti, ale nezřídka i v dlouhodobých dopadech na oběť. Následky šikany tedy mohou adresáta sužovat ještě mnoho let po odchodu ze školy. Výjimku netvoří ani moji respondenti. Každý z nich je i nyní, v dospělém věku, ovlivněn zkušeností se šikanou v průběhu školní docházky a lze tedy hovořit o dlouhodobých následcích patologického jevu. Ze získaných dat vyplynulo, že jsou dvojího charakteru, a to *negativní a pozitivní*. Nejprve se zaměřuji na negativní následky a poté na ty s pozitivní konotací.

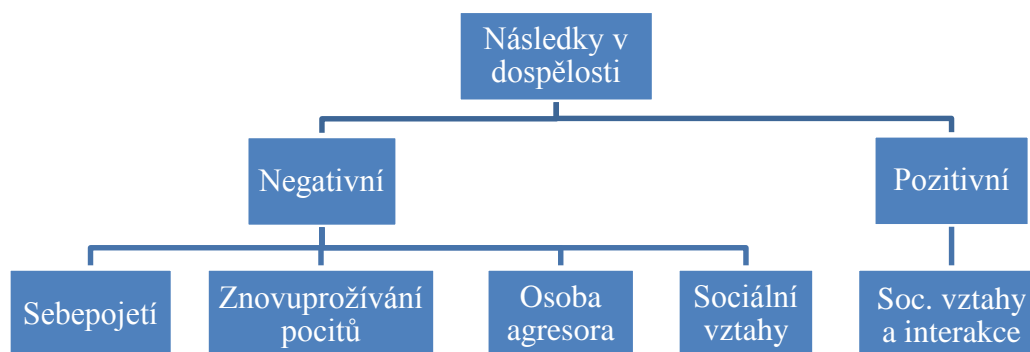
---

¹⁵⁵ Rozhovor č. 5, s. 8.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 8.

¹⁵⁷ Rozhovor č. 1, s. 4.

Diagram č. 6: Následky v dospělosti

Zdroj: Autorka práce

Negativní dlouhodobé následky na bývalých obětech se projevují hned v několika směrech. První zachycená oblast se dotýká *sebepojetí* (tzn. představa o sobě, jak jedinec vidí sám sebe). Díky šikaně může sebepojetí jednotlivce výrazně utrpět. U části tázaných vyšla najevo tendence k sebepodceňování, přehnaná míra kritiky vůči vlastní osobě, nízká sebedůvěra a nespokojenost s tou oblastí, za kterou byl dotyčný šikanován, jak ilustrují tyto výpovědi:

„...mám v sobě pořád takový sebepodceňování, pořád jsem na sebe přehnaně kritická, nevěřím si – a obzvlášť v tej oblasti, za kterou jsem byla šikanovaná – co se postavy a vzhledu týká, že pořád je to takový, že jsem ošklivá, že jsem tlustá (...) tohle si nesu, a nesu si to dost a hodně... Pořád.“¹⁵⁸

„Zanechalo to ve mně to, že když jde do nějaký horší situace, tak asi takový srabáctví (...) smířil jsem se s tím, že dostanu přes držku anebo že prostě budu v životě vždycky bit nějakým způsobem – ať už na penězích nebo jinak, no.“¹⁵⁹ V této výpovědi je také patrné poměrně velké sebepodceňování a nízká sebejistota, neboť respondent označuje své chování za zbabělé a zaujímá pasivní, odevzdaný postoj.

Další oblast vypovídá o *znovuprožívání pocitů* spojených se šikanou. Zraňující bezmoc, intenzivní strach a úzkost zažívané během trýznění ve škole se mohou v různé

¹⁵⁸ Rozhovor č. 1, s. 2.

¹⁵⁹ Rozhovor č. 4, s. 7–9.

intenzitě znovu objevit v určitých situacích i v dospělosti, jak tomu je u následujících respondentů:

„Fyzicky něco v sobě prožívám, v nějaký situaci, a moje úzkost nebo to, co teď vnitřně prožívám – strach a úzkost, to jsou dvě věci, který se se mnou táhnou – tak se vždycky musím zastavit a říct si, že to pochází z toho, protože to do mě ty děti křičely. A strašně moc musím bojovat, abych to ze sebe dostala.“¹⁶⁰

„Celkově nemám rád situace, s kterými nemůžu nic dělat a týkaj se mě. Třeba když mě něco bolí, tak mě strašně štve, že nemůžu s tou bolestí nic dělat a prostě to trvá. Takovej pocit jsem měl, když po nás šel (agresor).“¹⁶¹

Dominantním prvkem následků šikany v dospělém věku je i *osoba agresora*. Dotazovaní lidé hovořili o strachu a respektu z konkrétního jednotlivce, ale také o nepříjemných pocitech z osob, které jim ho určitým způsobem připomínají (vnějším vzhledem, chováním nebo jen tím, že jsou příslušníci stejného pohlaví) a probouzejí tím vzpomínky na nepříjemné zážitky ze školy:

„Jednoho agresora, kterej mě nesnáší do teďka, úplně bez nějakýho důvodu, tak toho potkávám furt a bojím se ho... to je pravda, bojím se ho furt. Kdykoliv mě vidí, tak na mě čumí a úplně vidím, že by mu stačil jakejkoliv detail a jde po mě.“¹⁶²

„Koukam se furt kolem sebe a vždycky, když někam jdu, tak vod těch lidí, než je poznám, čekám úplně to nejhorší. Kort vod lidí, který vykazujou určitý znaky, který měl tenhleten klučina – ať už je to chování nebo vizáž. On měl hokejistickou šálu, rozeplou bundu a tašku přes rameno – tak takový lidi úplně nesnáším. Jakmile je vidím, tak od nich neočekávám nikdy nic dobrýho a mam takovou tendenci už bejt připravenej, že budou něco dělat.“

T: A to ti stačí, jen abys takovej typ člověka potkal na ulici, jen aby kolem tebe prošel?

R: Jo a už jako se koukam, votáčím se, checkuju záda a mam takovej divnej mráz na zádech.“¹⁶³ Respondent zde hovořil o velké ostražitosti vůči okolí, zvýšené

---

¹⁶⁰ Rozhovor č. 3, s. 12.

¹⁶¹ Rozhovor č. 5, s. 8.

¹⁶² Rozhovor č. 4, s. 8.

¹⁶³ Rozhovor č. 5, s. 7–8.

pozornosti, o očekávání možného ohrožení nejen ze strany lidí, kteří mu připomínají agresora. Takové chování jeví známky posttraumatické stresové poruchy.

„Protože většina těch šikanátorů byli muži, tak si k nim hůře hledám vztah. Jsem ostražitá, velmi ostražitá vůči mužům... až přehnaně. Maj to se mnou velmi nelehký, protože si je hlídám nebo prostě mam je pod kontrolou.“¹⁶⁴

Šikanování zasahuje a poznamenává také *sociální vztahy*. Mezi následky, které vyplynuly z rozhovorů, patří zpřetrhání dosavadních sociálních vazeb a kontaktů oběti po přestupu na jinou školu a nezájem o kontakt s bývalými spolužáky:

„Vlastně jedinýho, koho vídam od gymplu, tak je (jméno), ten gay. A jinak vůbec nikoho. Třeba na facebooku oni si mě přidali do přátel. No tak přátelství jsem potvrdila, ale nemam zájem jim psát. Pozvánka na školní sraz, tak ta mi sice přijde, ale na žádným jsem nebyla. A ani jít nehodlam...“¹⁶⁵

Pozitivní dopady šikany se objevily sporadicky, konkrétně u dvou dotazovaných, nicméně je důležité je zde zmínit. Spadají do oblasti *sociálních vztahů a interakcí* s okolím jedince. Pro oběti, které prožily šikanu, bývá někdy obtížné navazovat nové vztahy, ale o to více si pak mohou vážit opravdového, nefalšovaného přátelství:

„Musim přiznat, přátel nemam moc, ale držim si ty přátele, který mi za to stojí. Asi se to na mně ukázalo tak, že si vlastně dokážu vážit toho přátelství. Takový ty náhodný známý, o ty moc nestojim.“¹⁶⁶

Adresáti zároveň hodnotí, že je prožitek šikany dokázal učinit citlivějšími a chápavějšími vůči sociálně patologickému jevu v okolním prostředí (alespoň v porovnání s někým, kdo s ním nemá zkušenost žádnou), tolerantnějšími vůči lidem a údajně také podpořil všímavost k problémům jiných, především blízkých osob, místo zaujímání lhostejného postoje:

„Já myslim, že jsem k tomu citlivější než třeba ostatní lidi, než někdo, kdo to nezažil. Že si toho všimam, že to dokážu pochopit. A taky nikoho neodsuzuju, já nevim, protože má

---

¹⁶⁴ Rozhovor č. 3, s. 13.

¹⁶⁵ Rozhovor č. 2, s. 2.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 5.

brýle nebo že je chytrý nebo že je hloupej – na každém člověku se najde něco dobrého.“¹⁶⁷

„Myslím si, že mám z toho ponaučení, že by si jakoby člověk měl všimnout lidí kolem, když se něco děje, protože kolikrát si toho třeba všimnout nechce nebo dělá, že to není.“¹⁶⁸

5.5 Diskuze

Bylo zjištěno, že respondenti měli zkušenost se třemi typy šikany, a to se šikanou fyzickou (přímé násilí na obětech, manipulace s majetkem), verbální (slovní násilí) i nepřímou (vyčlenění, sociální izolace oběti). Všechny formy jasně jmenovali tři respondenti, a to první, druhý a čtvrtý. Třetí respondentka přímo jmenovala šikanu verbální, přičemž si ale vzpomněla i na úder do ramene, z čehož však nelze přesně usoudit na přítomnost fyzické šikany. Pátý respondent přímo vypověděl o fyzické formě šikany, ale zmínil též verbální vyhrožování napadením. Toto rozdělení forem šikany se shoduje s klasifikací šikanujících útoků, kterou podává Kyriacou.¹⁶⁹ Podobně rozdělují formy šikany i Říčan a Janošová, kteří však šikanu verbální a fyzickou zahrnují do šikany přímé,¹⁷⁰ či Kolář, jenž rozčleňuje základní formy šikany celkem do několika kategorií.¹⁷¹

Uvedené případy šikany je možné klasifikovat jako nemocné chování, které je v praxi také nejběžnější, a to ve shodě s Kolářem. Jedná se o fyzickou a slovní agresi, krádeže a manipulaci s majetkem, izolaci oběti, její zraňování pomluvami.¹⁷²

Obvykle se šikana projevuje v několika vývojových stádiích. Stadii jsem se nezabývala v kapitole o analýze a interpretaci získaných dat, neboť je tuto otázku obtížné přesně zhodnotit a určit. I přesto byly z výpovědí respondentů patrné náznaky, které mohou poskytnout vodítko k určení toho, do jakého stadia daný případ dospěl, byť se případy liší rozdílnou intenzitou a měrou. V prvním případě, kde byla respondentka ze skupiny vyčleněna skrze své drobné problémy s váhou, se jednalo o časné nadávky,

---

¹⁶⁷ Rozhovor č. 2, s. 5.

¹⁶⁸ Rozhovor č. 4, s. 10.

¹⁶⁹ Srov. KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*, s. 26.

¹⁷⁰ Srov. ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 21–22.

¹⁷¹ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 78

¹⁷² Srov. Tamtéž, s. 32–35.

zesměšňování a urážení, které vyústilo až ve fyzické napadání nejružnějšími údery a kopanci. V druhém případě byla respondentka vyloučena z kolektivu spolu s pěti dalšími dětmi, které do školy dojížděly z okolních vesnic. Šikana se projevovala formou nadávek, posmívání a zesměšňování z důvodu nošení brýlí, žena se nevyhnula ani krádežím a ukrývání osobního majetku či jeho přilepování izolepou k lavici. Při tělesné výchově docházelo k silným úderům míčem a strkanicím. Třetí respondentka zažila posmívání a zesměšňování za své špatné známky a pomluvy na svou osobu zejména z důvodu křesťanské víry, která byla ze strany spolužáků vnímána jako podivínství. Vybavila si také vzpomínku, kdy kolem ní prošel spolužák a silně ji udeřil do ramene. Čtvrtý respondent byl terčem izolace a nadávek, neboť se hlavní agresori domnívali, že se nemusí učit a zná předem otázky školních testů. Zažil též fyzické násilí, kdy ho agresori několikrát surově zbili. Domnívám se, že v těchto případech je možné identifikovat body prvních dvou stadií šikany (ostrakismus, fyzická agrese a přitvrzování manipulace), na něž upozorňují Kolář a Vágnerová.¹⁷³

V druhém a čtvrtém případě se respondenti rovněž zmiňovali o jádru agresivních osob. Druhá respondentka hovořila o prominentní dívce, dceři zaměstnankyně školní kanceláře, jež kolem své osoby vytvořila silné jádro, které ovládalo a manipulovalo třídu a určovalo, kdo bude vyloučen do kolektivu šikanovaných outsiderů. Třída byla takto rozdělena na silné a slabé. Čtvrtý respondent hovořil o čtyřech třídních autoritách, také agresorském jádru, které ho šikanovalo a rovněž bylo schopno pro svou nenávist k němu zmanipulovat většinu třídy. Na vytvoření skupinky agresivních osob, které šikanují z jejich pohledu nejpříhodnější oběti, upozorňují jako na projev třetího stadia Kolář, Vágnerová i Martínek.¹⁷⁴ Vývojové stadium šikany z mého pohledu není možno určit v případě pátého respondenta, neboť agresor nepatřil do stejného třídního kolektivu jako šikanovaný, a tudíž není možno určit postupný vývoj onemocnění skupiny.

Martínek uvádí, že je možné identifikovat tři znaky, které napoví, že je daný jedinec ostrakizován (náhlé zhoršení prospěchu, zhoršení schopnosti soustředit se, oběť

---

¹⁷³ Srov. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*, s. 36; VÁGNEROVÁ, K. et al. *Minimalizace šikany*, s. 81.

¹⁷⁴ Srov. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*, s. 39; MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, s. 122–124; VÁGNEROVÁ, K. et al. *Minimalizace šikany*, s. 81.

dochází za nižšími ročníky, kde hledá přítele).¹⁷⁵ Tyto znaky lze identifikovat ve třetím případě. Konkrétně lze poukázat na zhoršení pozornosti a prospěchu, a to i přes to, že ani před šikanou respondentka v učení nevynikala. V ostatních případech se uvedené typické rysy nevyskytly, respektive nebyly respondenty zmíněny jako podstatné.

Vágnerová et al. jsou toho názoru, že psychický nátlak z prvního stadia přechází do prozatím mírnější fyzické agrese.¹⁷⁶ Ačkoliv lze s tímto tvrzením logicky souhlasit, tuto skutečnost nelze na základě výzkumu potvrdit ani vyvrátit. Dotázaní respondenti nspecifikovali blíže počátek fyzické agrese, pravděpodobně i z důvodu snahy o vytěsnění negativních zážitků a zapomenutí tak bližších detailů.

V několika případech se šikana dostatečně neřešila nejen ze strany rodičů, ale především ze strany pedagogů. Například řešení případu druhé respondentky vázlo na lhostejném přístupu třídní učitelky, na což jako na významný problém upozorňují Janošová a Říčan.¹⁷⁷ Jednalo se o mladou učitelku a dá se tak usuzovat, že neměla velké praktické zkušenosti. Říčan upozorňuje na to, že sklony k ignoraci šikanujícího chování mohou také plynout z neschopnosti vyšetřit jednotlivé případy a následně vhodně a účinně kázeňsky potrestat násilníky.¹⁷⁸ Řešení šikany ze strany rodičů, o němž píše Kolář,¹⁷⁹ ani vyšetřování ze strany pedagogů popisované nejen též autorem, ale i Říčanem s Janošovou,¹⁸⁰ a kterému je věnována čtvrtá kapitola práce, nenastalo.

Výzkum rovněž pátral po tom, jaké následky zanechala šikana prožitá na základní škole na obětech. Oběti šikany bezprostředně v období jejího trvání prožívaly příznaky, o nichž se odborníci v souvislosti s tímto jevem zmiňují. Jednalo se o sociální stres, o němž pojednává Vágnerová,¹⁸¹ emoční napětí, v některých případech oběti pociťovaly také neurózy a psychosomatické potíže jako nevolnost, bolest hlavy, břicha a gastritida¹⁸² či si vypěstovaly nelibý vztah ke škole.¹⁸³ Lovasová a Vágnerová uvádí, že oběť je zasažena po stránce duševní, fyzické i sociální, což výzkum dosvědčil, ačkoliv

---

¹⁷⁵ Srov. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, s. 118.

¹⁷⁶ Srov. VÁGNEROVÁ, K. et al. *Minimalizace šikany*, s. 81

¹⁷⁷ Srov. ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 66.

¹⁷⁸ Srov. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 41.

¹⁷⁹ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 228–232.

¹⁸⁰ Srov. ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 77–78.

¹⁸¹ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 801.

¹⁸² Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 156–160.

¹⁸³ Srov. LOVASOVÁ, L. *Šikana*, s. 15.

oběti nejmenovaly sklony k depresím, spánkové poruchy, vyšší prožívání bolesti, apod., o kterých hovoří Vágnerová.¹⁸⁴ Bendl v souvislosti se šikanou upozorňuje na kumulovaný či druhotný efekt, tedy přesvědčení o tom, že chyba je na straně oběti šikany a násilí si v podstatě zaslouží. Ačkoliv respondentky nemluvily o tomto efektu jasně, lze jeho znaky v druhém a třetím případě identifikovat.¹⁸⁵

Ve shodě s Kolářem a Vizinovou s Preissem lze konstatovat, že dopady na oběti jsou různé, závisí na délce trvání šikany, na formách užitého násilí, míře užitého násilí, síti sociální podpory, apod. a zejména na osobnosti šikanovaného.¹⁸⁶ Individualitu prožívání šikany lze výborně demonstrovat na druhém případě, jenž postoupil do třetího stadia šikany, avšak respondentka se s prožitkem vyrovnala a uvedla, že ji tato zkušenost zocelila.

Ačkoliv se oběti jako dospělí lidé většinou bez problémů zařadí do prostředí, zůstávají jim často větší či menší následky. I dospělí účastníci mého výzkumu vykazují různou míru postižení. První respondentka, i přes to, že se dokázala přes svoje zkušenosti přenést a počínání agresorů označila za klukovinu, sama uvádí, že má tendence k sebedoceňování, pocitu méněcennosti, přehnané kritice vůči sobě samé a nevěří si v oblasti fyzické atraktivity, které se šikana týkala. Na nízké sebevědomí upozorňují zejména Sandoval et al.¹⁸⁷ a na narušení sebepojetí, sebehodnocení i na nejistotu upozorňuje Kolář.¹⁸⁸

Druhá respondentka uvedla, že ji šikana zocelila, učinila ji citlivější a všímavější vůči tomuto jevu v okolí. Dotazovaná nemá mnoho přátel, ale o to více si cení těch pravých. Žena také uvedla, že nikoho nesoudí za to, kým je a jaký je. Přerušila však veškeré kontakty s bývalými spolužáky. Zajímavé je, že respondentka je prožitou šikanou poznamenána v nejzazší míře sledované v tomto výzkumu, a přesto dokáže říci,

---

¹⁸⁴ Srov. LOVASOVÁ, L. *Šikana*, s. 15; VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 801.

¹⁸⁵ Srov. BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*, s. 35.

¹⁸⁶ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 156; VIZINOVÁ, D.; PREISS, M. *Psychické trauma a jeho terapie*, s. 19.

¹⁸⁷ Srov. SANDOVAL, A. et al. Šikana v dětství jako predisponující faktor pro psychické problémy v dospělosti. *Česká a slovenská psychiatrie*, 2014, roč. 110, č. 6, s. 321.

¹⁸⁸ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 158–160.

že jí zkušenost posilnila. Tím je zcela jistě potvrzena velká individualita vnímání a význam jednotlivých faktorů, o nichž mluví především Kolář a Vizinová s Preissem.¹⁸⁹

Velice intenzivně poznamenaly prožité zkušenosti oběť třetí. Dodnes se jí vrací pocity, které prožívala během šikany, konkrétně strach a úzkost. Dále si vypěstovala ostražitost vůči mužům a hůře s nimi navazuje vztah, přičemž právě potíže v sociálním fungování a úzkost v mezilidských kontaktech zmiňuje Sandoval et al.¹⁹⁰ Oběť však tvrdí, že se se šikanou vyrovnala a dokázala ji zvládnout. Respondentka je toho názoru, že jí zkušenost napomohla k pochopení významu a váhy utrpení v životě.

Martínek upozorňuje, že do role šikanovaných se často dostávají učitelské děti, kterým čtvrtý respondent byl, přičemž přitěžující je, když rodič dítě také vyučuje.¹⁹¹ Čtvrtý respondent uvedl, že šikana z něj udělala svým způsobem sraba smířeného s tím, že bude v životě vždy určitým způsobem bit. Z jeho výpovědi bylo patrné poměrně velké sebepodceňování a pocit méněcennosti, které zmiňuje Sandoval et al.¹⁹² i Kolář.¹⁹³ Na druhou stranu se však stal vnímavějším k problémům druhých. Šikana v případě tohoto respondenta dospěla do třetího stadia a je patrné, že se na něm tato zkušenost podepsala. Je třeba zdůraznit, že ve srovnání s druhou respondentkou, která také zažila třetí stadium šikany, jde o dopady odlišné měrou své negativní zkušenosti. Je tedy možné říci, že zkušenosti čtvrtého respondenta vedly k nadměrnému zatížení adaptačních mechanismů psychiky dítěte, na což upozorňuje Kolář¹⁹⁴ a ovlivnily vývoj jeho osobnosti.

Pátý respondent evidentně vykazuje rysy, které označil jako možné následky šikany: je zvýšeně ostražitý vůči okolí, od neznámých lidí čeká jen to nejhorší. Situace shodující se s okolnostmi šikany v něm vyvolávají přehnanou ostražitost, maximální pozornost a očekává možné ohrožení, což mezi možnými dopady jmenuje Sandoval et

---

¹⁸⁹ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 156; VIZINOVÁ, D.; PREISS, M. *Psychické trauma a jeho terapie*, s. 19.

¹⁹⁰ Srov. SANDOVAL, A. et al. Šikana v dětství jako predisponující faktor pro psychické problémy v dospělosti. *Česká a slovenská psychiatrie*, 2014, roč. 110, č. 6, s. 317.

¹⁹¹ Srov. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, s. 141.

¹⁹² Srov. SANDOVAL, A. et al. Šikana v dětství jako predisponující faktor pro psychické problémy v dospělosti. *Česká a slovenská psychiatrie*, 2014, roč. 110, č. 6, s. 321.

¹⁹³ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 158–160.

¹⁹⁴ Srov. Tamtéž, s. 158–160.

al.¹⁹⁵ Dovolím si tvrdit, že toto chování jeví známky posttraumatické stresové poruchy, na něž upozorňují Martínek a Kolář.¹⁹⁶

Vzhledem k nastavení cílů práce byl pro výzkum zvolen kvalitativní přístup, který ji svým způsobem limituje. Ačkoliv umožňuje dobře proniknout do problematiky a odhalit další informace, není možné zjištěná data zobecnit. Jsem toho názoru, že limitem výzkumu je skutečnost sebesuzování a sebehodnocení jednotlivých respondentů, kteří na vlastní zkušenosti reagují individuálně a tedy odlišně. Zároveň je třeba pamatovat na to, že výstupy z provedeného šetření reprezentují zkušenosti a prožitky pouze těchto respondentů.

---

¹⁹⁵ Srov. SANDOVAL, A. et al. Šikana v dětství jako predisponující faktor pro psychické problémy v dospělosti. *Česká a slovenská psychiatrie*, 2014, roč. 110, č. 6, s. 317.

¹⁹⁶ Srov. KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 157; MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, s. 125–126.

Závěr

Šikana je v dnešní společnosti bohužel stále aktuálnější problémem, který je přítomen takřka všude a stále nabývá na intenzitě. Ve společnosti často přetrvávají tendence šikany přehlížet či zlehčovat, čímž se mnohdy problém z pohledu oběti ještě zhorší. Šikana má na své oběti velmi vážné dopady, které si často nesou celý život.

Práce si kladla za cíl na základě odborné literatury teoreticky zmapovat probíranou tematiku šikany mezi žáky ve školním prostředí a dále zjistit, jaké zkušenosti se šikanou na základní škole měli vybraní respondenti, přičemž pozornost byla soustředěna zejména na formy šikany, její prožívání, řešení jednotlivých případů a zpětný náhled na zkušenost. Sekundárním cílem pak bylo popsat a interpretovat jaké následky šikany tito jedinci vnímají.

Kvalitativně zaměřený výzkum byl realizován formou vícepřípadové studie a bylo do něj zařazeno pět respondentů, tři ženy a dva muži ve věkovém rozmezí 24 až 28 let. Všichni respondenti byli přímými účastníky šikany v roli oběti v období povinné školní docházky v letech 1992 až 2004. Při zpracování informací získaných během polostrukturovaných rozhovorů bylo využito otevřeného kódování a vnímané následky šikany byly interpretovány pomocí techniky vyložení karet.

Výzkumem bylo zjištěno, že respondenti měli zkušenost se třemi typy šikany, a to s fyzickou, verbální i nepřímou, přičemž jednotlivé případy se lišily intenzitou provedených aktů šikany. Během vlastní šikany prožívali široké spektrum prožitků, zdůrazňovali konkrétně strach, stres, beznaděj, úzkost, lítost, zlost a nervozitu, jeden respondent užil i slova otrok a vězeň. Oběti šikany uváděli, že se snažili zmírňovat pocíťované negativní dopady různými způsoby, například zdržováním se v přátelském kolektivu a naopak se vyhýbali místům, kde by ze strany agresora mohlo hrozit nebezpečí.

Zkoumán byl dále také přístup k řešení situace, kdy se šikana dostatečně neřešila nejen ze strany rodičů, ale především ze strany pedagogů. V případech, kdy se rodiče dozvěděli o šikaně, buď začali jednat a požadovali nápravu, které však nebylo dosaženo, nebo dítě nabádali k tomu, aby si agresorů nevšímal a se bránilo. Pedagogové k řešení problému zaujali povětšinou pasivní, lhostejný a vyhýbavý přístup, bagatelizovali jej. Úsilí o komplexní řešení případu tak nebylo vynaloženo. Respondenti

vyjadřovali lítost, bezmoc a také rozčilení nad tím, že jim nebyla zejména ze strany pedagogů poskytnuta adekvátní pomoc.

Výzkum rovněž pátral po tom, jaké následky zanechala prožitá šikana na obětech. Na základě získaných informací je možné konstatovat, že všechny oběti byly prožitou šikanou zasaženy po stránce duševní, fyzické i sociální. Účastníci výzkumu mezi následky v dětství uváděli příznaky, o nichž se v souvislosti s tímto jevem mluví, konkrétně strach, negativní pocity, psychosomatické obtíže, negativní vztah ke škole a znaky kumulovaného efektu.

Následky šikany však často přetrvávají i do dospělosti, a to v menší či větší míře v závislosti na individualitě vnímání a významu jednotlivých faktorů. Respondenti uváděli různou míru postižení. Konkrétně se jednalo například o porušení sebepojetí, některým se vrací pocity, které prožívaly během šikany – bezmoc, strach a úzkost. Zároveň zmiňovali obavy z konkrétního člověka či jedinců, kteří jim osobu agresora připomínají, a také vykazují zvýšenou ostražitost vůči okolí a negativní očekávání od druhých.

Na druhou stranu někteří respondenti uváděli též pozitivní aspekty prožité šikany. Hodnotili, že je šikana učinila citlivějšími a všímavějšími vůči tomuto jevu v okolí, více si cení pravého přátelství a uvádějí, že jsou díky zkušenosti se šikanou tolerantnější a méně lhostejní k druhým lidem.

Přetrvávajícím následkům šikany do dospělosti se doposud věnovalo poměrně málo české odborné literatury. Doufám, že předložená práce poskytla zjištění, jež studiu této problematiky napomohou a že šikana ani její konsekvence nebudou do budoucna marginalizovány.

Seznam použitých zdrojů

22294/2013-1. Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních. Praha: Věstník MŠMT č. 8, 2013.

BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV Institut sociálních vztahů, 2003. ISBN 80-86642-08-9.

FIELDOVÁ, E. M. *Jak se bránit šikaně: Praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. Praha: Ikar, 2009. ISBN 978-80-249-1176-2.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

KAVALÍR, A. (ed.). *Kyberšikana a její prevence – příručka pro učitele* [online monografie]. Plzeň: Dragon press, 2009. ISBN 978-80-86961-78-1. [cit. 2015-01-10]. Dostupné na WWW: <http://www.varianty.cz/download/pdf/texts_160.pdf>.

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.

KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.

KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1.

KUBÁTOVÁ, D. *Primární prevence sociálně patologických jevů v pedagogické praxi: Učební text a workshop pro školní metodiky protidrogové prevence a prevence sociálně patologických jevů*. [Díl] 8. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2005. ISBN 80-7044-681-1.

KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.

LOVASOVÁ, L. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-65-2.

MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.

PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*. Vyd. 1., dotisk. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1499-3.

Policie ČR, *Preventivní informace – Šikana* [online]. Praha: Policie ČR, © 2015 [cit. 2015-02-11]. Dostupné na WWW: <<http://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-sikana.aspx>>.

PROCHÁZKA, R. et al. *Teorie a praxe poradenské psychologie*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4451-3.

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.

ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.

SANDOVAL, A. et al. Šikana v dětství jako predisponující faktor pro psychické problémy v dospělosti. *Česká a slovenská psychiatrie*, 2014, roč. 110, č. 6, s. 317–325. ISSN 1212-0383.

ŠVAŘÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VACEK, P. Šikana, agresori, oběti a „bezradní“ učitelé. In *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém: Sborník příspěvků z konference, Praha 19. března 2009*. Brno: Tribun EU, 2009, s. 63–69. ISBN 978-80-7379-857-8.

VÁGNEROVÁ, K. et al. *Minimalizace šikany: Praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

VIZINOVÁ, D.; PREISS, M. *Psychické trauma a jeho terapie (PTSD): Psychologická pomoc obětem válek a katastrof*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-284-X.

Seznam zkratek

ADHD	- Attention Deficit Hyperactivity Disorder, hyperaktivita s poruchou pozornosti
MŠMT	- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
Policie ČR	- Policie České republiky
PTSP	- Posttraumatická stresová porucha
R 01 až 05	- Respondent/ka 01 až 05
T	- Tazatel
ZŠ	- Základní škola

Abstrakt

VORUDOVÁ, Z. *Školní šikana ve vzpomínkách obětí. Vybrané aspekty problematiky školní šikany*. České Budějovice 2015. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce PsLic. Jan Vyhnálek

Klíčová slova: agrese, agresor, následky, oběť, prevence, skupina, šikana, třída, učitel, základní škola, žáci

Bakalářská práce se věnuje zkušenostem pěti vybraných dospělých respondentů – bývalých obětí – se šikanou na základní škole. Jejím cílem je na základě odborné literatury teoreticky zmapovat probíranou tematiku šikany mezi žáky ve školním prostředí a dále zjistit, jaké zkušenosti se šikanou na základní škole měli vybraní respondenti. Pozornost je soustředěna zejména na formy šikany, její prožívání, řešení jednotlivých případů, zpětný náhled na zkušenost šikany ze strany obětí a v neposlední řadě také na následky patologického jevu. Sekundárním cílem pak je popsat a interpretovat jaké, pokud nějaké, následky šikany tito jedinci vnímají.

Abstract

School bullying in the memories of the victims: Selected aspects of school bullying

Key words: aggression, aggressor, consequences, victim, prevention, group, bullying, class, teacher, primary school, pupils

Bachelor thesis deals with the experiences of five chosen adult respondents, former victims of bullying at elementary school. Its aim is on the scientific literature sources to theoretically describe the issue of bullying among pupils in the school environment and find out what kind of experiences these respondents had. The particular attention is focused on the forms of bullying, their perceptions, resolving of individual cases, review of the victim's bullying experience and last but not least also the consequences of this pathological phenomenon. Then a partial goal is to describe and interpret what, if any, consequences of bullying these individuals perceive.